

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 29 (5134) 23 ліпеня 2021 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Квецень
Анатоля
Астрэйкі
стар. 5*

*Зоркі
і крыж
гісторыі
стар. 6*

*Напружаная
барацьба
ў Канах
стар. 15*

Салют, фестываль!

Фота: БелТА.

Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» сёлета адзначыў свой юбілей. Свята ў горадзе на Заходняй Дзвіне адбылося з 15 да 18 ліпеня, дадатковыя мерапрыемствы прайшлі таксама 14 і 19 ліпеня. Па традыцыі адной з ключавых падзей стаў фэст вулічнага мастацтва «На сямі вятрах», які ў гістарычным цэнтры горада сабраў творчых людзей ды калектывы з розных краін.

Гульнявыя праграмы, выступленні кавер-бэндаў, танцы, перформансы, аўтарскія песні, светлавое і шоу бразільскіх барабанаў — гасцей па-рознаму забаўлялі пасля шматлікіх выставак, паказаў кіно і, вядома ж, асноўных канцэртных праграм. Яшчэ адзін аtryбут святкавання — «Горад майстроў» — сёлета сабраў амаль 300 рамеснікаў, якія на працягу ўсіх дзён фестывалю прадстаўлялі гасцям свае вырабы.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001

2 1029

Працяг тэмы на стар. 4 і 13 ►

«ЛІМ»-акцэнт

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў з юбілеем народную артыстку Беларусі Валянціну Гаяву. «Ваша творчасць узбагаціла айчынную мастацтва новымі тэмамі і вобразамі, стала падмуркам для фарміравання адметнай стылістыкі нацыянальнага танца. Дзякуючы ўнікальным аўтарскім праграмам адрджаюцца нашы народныя традыцыі, атрымліваюць новае жыццё фальклорныя матывы», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што на чале з Валянцінай Гаявой Беларускі дзяржаўны акадэмічны заслужаны харэаграфічны ансамбль «Харошкі» дасягнуў прафесійных вышынь і стаў сапраўднай візітнай карткай беларускай культуры.

Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народную артыстку СССР Людмілу Чурсіну з юбілеем. «Валодаючы яркім артыстычным талентам, прыроджанай інтэлігентнасцю і надзвычайнай працаздольнасцю, вы па праве атрымалі прызнанне прафесіяналаў і любоў глядачоў», — гаворыцца ў віншаванні. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што ў Беларусі Людмілу Чурсіну ведаюць і шануюць як выдатную актрысу, якая бліскуча ўпісала запамінальныя радкі ў летапіс сучаснага тэатральнага і кінамастацтва.

Кіраўнік дзяржавы павіншаваў з юбілеем народную артыстку Расіі Ірыну Разанаву. «Дзякуючы выключнаму акцёрскаму майстэрству, прыроднаму абаянню і адданасці справе вы дасягнулі прафесійных вышынь, заваявалі прызнанне калег і глядачоў. У Беларусі вас шануюць і вельмі любяць як выдатную жанчыну і таленавітую актрысу, творчасць якой — неацэнны ўнёсак у развіццё культурных сувязей паміж нашымі краінамі», — адзначана ў віншаванні.

Аляксандр Лукашэнка павіншаваў з 70-гадовым юбілеем народнага артыста Расіі Алега Газманова. «Ваша жыццё — гэта прыклад самаадданнага служэння мастацтву. Валодаючы яркім талентам спевака, паэта і кампазітара, вы заваявалі ўсёнароднюю любоў, падарылі свету выдатныя пазітыўныя песні і запамінальныя шоу, якія занялі асаблівае месца на эстрадзе. Вы — чалавек з актыўнай грамадзянскай пазіцыяй, перакананы патрыёт сваёй краіны, шчыры сябар Беларусі — заўсёды з'яўляецеся жаданым госцем на нашай зямлі», — гаворыцца ў віншаванні.

Страта. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў спачуванне родным і блізкім народнага артыста Беларусі кампазітара Андрэя Мдзівані. «Творчасць майстра застанецца ў айчынай культуры сапраўдным прыкладам высокага прафесіяналізму, арыенцірам для многіх пакаленняў беларускіх кампазітараў. У нашых сэрцах заўсёды захавецца светлая памяць пра Андрэя Юрэвіча, які прысвяціў сваё жыццё самаадданаму служэнню мастацтву і Радзіме», — гаворыцца ў спачуванні.

Спадчына. Прэзентацыя дакументальных свяданняў з серыі «Без тэрміну даўнасці» аб злачынствах нацыстаў і іх памагатых супраць грамадзянскага насельніцтва на акупаванай тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны адбылася ў Нацыянальным архіве Беларусі. У зборніку, прысвечаным Віцебскай і Гомельскай абласцям, увайшло 363 дакументы (савецкія і нямецкія). Выданы ўключаюць і дадаткі: «Спіс месцаў прымусявага ўтрымання грамадзянскага насельніцтва», «Спіс месцаў масавага знішчэння яўрэйскага насельніцтва», «Спіс найбольш буйных карных аперацый» і «Спіс сельскіх населеных пунктаў, знішчаных акупантамі цалкам або часткова». Дакументальныя зборнікі прызначаны для гісторыкаў, навуковых і музейных работнікаў, даследчыкаў, выкладчыкаў вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў, краязнаўцаў і ўсіх, хто цікавіцца гістарычнай спадчынай Беларусі. Зборнікі падрыхтаваны ў межах сумеснага беларуска-расійскага праекта пры ўдзеле Дэпартамента па архівах і справаводства Міністэрства юстыцыі Беларусі і архіўных устаноў рэспублікі.

Памяць. Часовая экспазіцыя «Лінія жыцця і смерці. Памяці Мінскага гета і яўрэйскіх мястэчак Беларусі», прымеркаваная да 80-годдзя стварэння Мінскага гета (аднаго з найбуйнейшых ва Усходняй Еўропе), адкрылася ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Выстаўка створана ў памяць аб загінулых вязнях і зніклых беларускіх мястэчках. Часовая экспазіцыя прадстаўляе серыю жывапісных работ мастака Юрыя Крулянкова пра даваеннае жыццё яўрэяў і іх трагічны лёс у гады акупацыі. Аб'ёмныя прадметы з фондавых калекцый музея, сугучныя зместу карцін, арганічна далаўняюць і паглыбляюць тэму. Фотадакументальны матэрыял раскрывае наведвальнікам жалівыя злачынствы нацыстаў супраць яўрэяў у гета Мінска, іншых гарадоў і мястэчак Беларусі.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

конкурсы

Ёміста і яскрава

Упершыню ў нашай краіне праводзіцца Рэспубліканскі конкурс сацыяльнай рэкламы «Пазнай Беларусь», мэта якога — папулярызацыя ўнутранага турызму. Арганізатарам з'яўляецца Нацыянальнае агенцтва па турызме пры падтрымцы Міністэрства спорту і турызму, Міністэрства інфармацыі, Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі.

Конкурс «Пазнай Беларусь» праводзіцца ў трох намінацыях. Удзельнікам катэгорыі «слоган» трэба прапанаваць ёмісты, яскравы, эмацыянальны выраз, які характарызуе Беларусь. Журы будзе звяртаць увагу на лаканічнасць: выраз павінен складацца з двух-сямі слоў — так ён будзе больш запамінальны. Для тых, хто бачыць Беларусь у вобразах і захпляецца яе краявідамі, вылучана намінацыя «Плакаты». Яшчэ адна намінацыя — «Відэаролік», удзельнікам якой трэба зняць міні-фільм пра Беларусь і паказаць краіну з яе асаблівасцямі, цікавымі людзьмі, прыгожымі мясцінамі. Арганізатары папярэджваюць, што важна вытрымаць хронаметраж. Зняць відэаролік можна ў двух фарматах: тэлевізійным — 30 секунд, пашыраным — не больш за дзве хвіліны. Аб'яднаныя погляды на родную краіну ад кожнага ўдзельніка конкурсу складуць цэлую карціну Беларусі, непаўторную і цікавую для ўсіх, лічаць стваральнікі конкурсу.

з нагоды

«Ракуцёўшчына. Крыніца натхнення...»

У мастацка-дакументальным выставачным праекце пад назвай «Максім Багдановіч і Генадзь Чысты. Крыніца натхнення», што нядаўна быў прэзентаваны ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску, Ракуцёўшчына стала сімвалічным месцам сустрэчы двух творцаў — паэта Максіма Багдановіча і мастака Генадзя Чыстага.

Добра вядома, што ў 1911 годзе, пасля заканчэння Яраслаўскай мужчынскай гімназіі, малады пісьменнік наведваў Вільню, летнія месцы правёў у вёсцы Ракуцёўшчына. Убачаныя вільнянскія краявіды натхнілі яго на напісанне цыкла вершаў «Места», і гэтым самым дазволілі М. Багдановічу распачаць урбаністычную лінію ў беларускай літаратуры, адлюстравачь рэальную Вільню і нерэальную, створаную ім самім. Тут таксама нарадзіліся вершы для цыкла «Старая Беларусь», паэмы «Вераніка» і «У вёсцы».

Генадзь Чысты ўпершыню патрапіў у Ракуцёўшчыну ў 1990-я, прыкладна праз 80 гадоў пасля Багдановіча. Перад мастаком стаяла складаная задача — стварэнне ў «Фальварку Ракуцёўшчына», філіяле Літаратурнага музея М. Багдановіча, мастацкай экспазіцыі, прысвечанай былым гаспадарам і іх госцю — геніяльнаму беларускаму пісьменніку. Складанасць у тым,

што не захавалася ніводнага мемарыяльнага прадмета, звязанага са знаходжаннем Максіма Багдановіча ў вёсцы, быў знішчаны дом, у якім жыў паэт, а дом гаспадара фальварка хоць і захаваўся, але быў значна перабудаваны.

Ды і сам музей нараджаўся вельмі складана, адкрыццё экспазіцыі праходзіла паэтапна. У 1993 годзе былі адчынены для наведвальнікаў першыя музейныя аб'екты, дзе аўтарам мастацкай канцэпцыі стаў Генадзь Чысты, — «Дом арандатара», «Гумно», «Клець». Планы ў музейных супрацоўнікаў былі грандыёзныя, меркавалася стварыць скансэн — музей пад адкрытым небам, дзе побач са стацыянарнай класічнай экспазіцыяй ішло б звычайнае жыццё беларускай вёскі з яе гаспадарчымі клопатамі, хатнімі жывёламі і гародчыкам.

Аўтар мастацкай ідэі Генадзь Чысты выйшаў за межы простага побыту. Мемарыяльная экспазіцыя ў «Доме арандатара» дапоўнена матэрыяламі, якія адлюстроўваюць важныя падзеі ў жыцці Максіма Багдановіча — прыезд у Вільню і Ракуцёўшчыну, падрыхтоўка і стварэнне першага зборніка вершаў «Вянок».

Экспазіцыя ў «Доме гаспадара» ў працэсе працы трансфармавалася — замест спіжаркі (кладоўкі), якую планавалі стварыць, з'явіўся дзіцячы пакой. Летам 1911 года ў Ракуцёўшчыне адпачывала мінская сваячка гаспадара фальварка —

Да ўдзелу запрашаюцца грамадзяне ўсіх узростаў, прафесій і заняткаў. Работы на беларускай і рускай мовах (замежная мова таксама можа выкарыстоўвацца, але пры ўмове, што тэкст адпавядае зместу і афармленні інфармацыі на адной з дзяржаўных моў) трэба даслаць на электронную пошту info@belarustourism.by з пазнакай «#ПознайБеларусь». Да 1 верасня прымаюцца заяўкі і ствараецца журы з дасведчаных спецыялістаў. Затым з 6 да 24 верасня будзе праводзіцца аналіз і ацэнка конкурсных работ, пачнецца падвядзенне вынікаў. 27 верасня лаўрэаты і дыпламанты рэспубліканскага конкурсу сацыяльнай рэкламы «Пазнай Беларусь» стануць вядомыя публіцы і ва ўрачыстай атмасферы атрымаюць прызы.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Эмілія Шабуня са сваёй двухгадовай дачушкай Янінай. Пазней Эмілія неаднаразова распавядала сваякам пра адпачынак у Ракуцёўшчыне і пра Максіма Багдановіча. Па прасьбе музейных супрацоўнікаў Яніна Кахановіч (Шабуня) запісала ўспаміны маці.

Падчас працы ў Ракуцёўшчыне Генадзь Чысты зрабіў шмат фотаздымкаў, некаторыя з іх прадстаўлены ў мастацка-дакументальным праекце. На фатаграфіях адлюстраваны фрагменты экспазіцыі ў музейных аб'ектах. Можна ўбачыць інтэр'еры «Дом арандатара» з саламянай птушкай натхнення, прыгожае аздабленне асобных залаў экспазіцыі ў «Доме гаспадара» — гасцёўні, кухні, дзіцячага пакоя. Што сабой уяўлялі на той час Ракуцёўшчына і суседняе Краснае, як ішло аднаўленне асобных аб'ектаў экспазіцыі, можна ўбачыць у мастацкіх работах Генадзя Рыгоравіча. Творца ўмее паказаць галоўнае ў сюжэце і дакладна прамалювае кожную дэталю, а яшчэ яго работы проста да краю напоўнены светам, паветрам ды сонцам.

Мастацка-дакументальная выстаўка «Максім Багдановіч і Генадзь Чысты. Крыніца натхнення» працуе ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча да 13 жніўня. А заўтра можна завітаць у Ракуцёўшчыну на свята паэзіі і песні «Ракуцёўскае лета—2021», каб на свае вочы ўбачыць тую краявід, што натхнілі нашых творцаў...

Ірына МЫШКАВЕЦ

імпрэзы

3 Купалавым словам

У Зэльвенскай раённай бібліятэцы, што на Гродзеншчыне, адбыўся літаратурны вечар «3 Купалавым словам жыву», прымеркаваны да дня нараджэння класіка беларускай і сусветнай літаратуры.

«Творчасць Янкі Купалы — летапіс жыцця беларускага народа, адбітак нацыянальнага характару, нацыянальнага светаразумеання і паэтычнага светаўспрымання на пераломных гістарычных рубяжах першай паловы ХХ ст.», — менавіта з гэтых слоў распачалася імпрэза, падчас якой вядучыя і ўдзельнікі мерапрыемства распавялі шмат цікавага пра жыццё і творчасць Песняра. Прадоўжыўся вечар чытанні: прысутныя з асалодай акунуліся ў Купалаву паэзію і дэкламавалі яго вершы: «Родныя вобразы», «Ворагам Беларускашчыны», «На Купале», «У зялёным садочку», «Поле роднае», «Праз вайну» і інш.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

Кветкавы калейдаскоп

Бібліятэчную мазаіку пад назвай «Быць можа, уся прырода — мазаіка кветак» Астравецкая раённая бібліятэка прадставіла ў гарадскім скверы, дзе разгарнулася выстаўка «Кветкі — вершы прыроды», у якую ўвайшлі часопісы па савадстве, энцыклапедыі раслін, тэматычныя выданні.

Удзельнікі імпрэзы чыталі вершы пра кветкі, абмяркоўвалі дэкаратыўныя расліны, дзяліліся досведам іх вырошчвання. Цікавым момантам стала правядзенне віктарыны. Адмысловыя заданні, каверзныя пытанні, загадкі — усё падагравала цікавасць да тэмы.

Прадстаўнік раённага савета ветэранаў Ірына Шляхтун расказала пра любімыя кветкі і пазнаёміла з некалькімі легендамі пра паходжанне назваў раслін. А актыўная наведвальніца раённай бібліятэкі Тамара Петрусевіч сабрала букет з лекавых кветак і расказала аб уласцівасцях кожнай.

Для дзіцяцей была арганізавана спецыяльная пляцоўка, дзе хлопчыкі і дзяўчынкі маглі намалюваць любімую кветку ці букет, а пасля падараваць малюнак маці.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

праекты

Рэтрападарожжа з навагрудскай гараджанкай

Многія ўжо ведаюць, што бібліятэкі сёння займаюцца не толькі выдачай кніг. Напрыклад, шмат цікавых праектаў на рахунку Навагрудскай раённай бібліятэкі.

Адзін з іх — «У вас у гасцях пісьменнікі і кнігі» — ладзіць каманда бібліёбуса. Нядаўна чытачам аддзялення кругласутачнага знаходжання для грамадзян пажылога ўзросту і інвалідаў тэрытарыяльнага цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва прапанавалі літаратурны агляд твораў Яна Чачота, Янкі Лучыны, Цёткі і Вячаслава Чамярыцкага — юбіляраў ліпеня.

Падчас інфармацыйна-краязнаўчага тура «Праз бібліятэку — да добра і святла» супрацоўнікі раённай бібліятэкі сумесна з калектывам Шчорсаўскага сельскага Дома культуры-цэнтра тэатральнай творчасці наведалі вёску Панямонь, затым ужо з калектывам Бенінскага сельскага клуба-бібліятэкі — вёскі Нізаўцы і Рахавец. Разгарнулі кніжную выстаўку «Культурная спадчына роднай зямлі» і прадставілі творы пісьменнікаў з Наваградчыны і літаратуру пра Навагрудак.

Сваіх чытачоў раённая бібліятэка запрасіла ўзяць удзел у чэленджы #Гродненщина читающая, пасылаючы да якога сталі словы «Чытайце з задавальненнем!», «Чытайце больш!», «Чытайце разам з намі!». Каб далучыцца да гэтага праекта, неабходна адправіць фатаграфію з любімымі кнігамі на электронны адрас кніжніцы.

Раённая бібліятэка прапануе для сваіх чытачоў цікавую інтэрактыўную праграму «Рэтрападарожжа з навагрудскай

гараджанкай». Маршрут вандроўкі ўключае наведанне міні-музея «Страчаная спадчына», дзе экспануецца макет Рынкавай плошчы Навагрудка, а таксама можна зазірнуць у «Рэтра-фотаатэль» і прымераць на сьбе вобразы гараджан пачатку ХХ стагоддзя, зрабіць фота на ўспамін. Наведвальнікаў чакае займальныя апавед і знаёмства з архітэктурай гістарычнага цэнтра Навагрудка, якая дайшла да нашых дзён. Дарэчы, рэтрафотаатэль атрымала дыплом II ступені ў намінацыі «За навацы ў вобласці бібліятэчнай справы» ХХІХ рэспубліканскага конкурсу «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры».

Вольга ЖЫХ, фота аўтара

Багаты вынік фантазіі

Творчая сустрэча з майстрамі выцінанкі Стасяй Кузьміч і Віталём Назарэвічам у межах музейнага праекта «Кватэрнік у дзядзькі Якуба» адбылася ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа.

Працэс вырабу карункавых узораў з паперы меў у Беларусі велізарную папулярнасць ў канцы XIX — пачатку ХХ стагоддзя, хоць першыя спробы з'явіліся яшчэ ў часы Вялікага княства Літоўскага. Гэты від дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь і не страціў народнай любові.

Часовая экспазіцыя выцінанак двух маладых аўтараў сведчыць пра

няспынаецца народнай мастацкай традыцыі, а таксама яе развіццё і трансфармацыю. Работы Стасі Кузьміч і Віталія Назарэвіча — рознагэматычныя і вельмі вобразныя.

Серыя выцінанак з драўлянымі ліштывамі Стасі Кузьміч мае сваю гісторыю. Майстар вырашыла не стылізаваць ліштвы, а па-мастацку апрацаваць краі фатаграфій. Усе прадстаўленыя ліштвы яна збірала падчас вандровак і экспедыцый па Беларусі. Там жа былі зроблены і здымкі. Ідэю размяшчэння ліштваў на фота прапанавала народная майстрыха, загадчыца секцыі выцінанкі Беларускага саюза майстроў народнай творчасці Вольга Бабурына.

Сама мастачка так адзначае зварот да гэтай тэматыкі: «Калі вандравала па нашай краіне, мне трапілася шмат знішчаных ліштваў, замененых

на пластыкавыя вокны. Тута бярэ, калі бачыш такое стаўленне. Так хочацца, каб мінаючы тую ці іншую вёску, ты бачыў гэтыя маленькія творы народнага мастацтва, якія быццам пазіраюць на цябе. Адсюль і імкненне захаваць такую прыгажосць».

Работы Віталія Назарэвіча адрозніваюцца нетрадыцыйным поглядам на справу стварэння выцінанкі. Чаго варта хоць бы серыя работ пад назваю «Дрэва жыцця». Адметная серыя выцінанак, дзе прасочваецца міфалагічны падтэкст і бачны нестандартны аўтарскі погляд на навакольны свет. Сам мастак адзначае: «Мае выцінанкі — гэта вынік фантазіі і натхнення. Калі колькасць маіх работ перайшла межы дапушчальнага, паўстала пытанне сістэматызацыі назапашанай спадчыны».

Міра ІЎКОВІЧ

на развітанне

Майстар сцэнічных душ

19 ліпеня ва ўзросце 83 гадоў пайшоў з жыцця легендарны беларускі кампазітар Андрэй Мдзівані, Народны артыст Беларусі, Заслужаны дзеяч мастацтва БССР, лаўрэат Дзяржаўных прэмій БССР і Беларусі.

Андрэй Мдзівані нарадзіўся 1 кастрычніка 1937 года ў Тбілісі. Пераехаў з сям'ёй у Беларусь ва ўзросце 15 гадоў, калі маці накіравалі сюды на працу. Скончыў школу ў Віцебску, паступіў на дырыжорска-харавое аддзяленне ў музычнае вучылішча ў Смаленску. Выпусціўся ў 1961 годзе дэтармінава.

Працаваў загадчыкам музычнай часткі ў розных тэатрах СССР — у Смаленску, Кіраве, Дзяржынску. У Смаленску таксама быў канцэртмайстрам педагагічнага вучылішча.

У 1969 годзе скончыў Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю імя Луначарскага па класе кампазіцыі пад кіраўніцтвам прафесара Анатоля Багатырова. З таго часу выкладаў у Мінскім музычным вучылішчы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Пасля закачэння асістэнтуры ў 1972 годзе стаў загадчыкам музычнай часткі Тэатра імя Янкі Купалы. З 1984 года быў дацэнтам кафедры кампазіцыі ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, у 1993 годзе атрымаў прафесарскае званне.

Андрэй Мдзівані — аўтар шматлікіх сцэнічных твораў, харавых, вальных і аркестравых кампазіцый. Сярод яго твораў 11 сімфоній, два мюзіклы, дзве оперы і балет. Першую сімфонію «Фрэскі» кампазітар напісаў яшчэ на трэцім курсе кансерваторыі. У творчасці кампазітара раскрываюцца філасофскія ідэі, асаблівасці розных нацыянальных музычных традыцый, сучасная праблематыка і гістарычны падзеі.

Уго Пятая і Шостая сімфоніі («Памяць зямлі» і «Полацкія пісьмёны») прынеслі аўтару Дзяржаўную прэмію БССР. Адзін з самых вядомых твораў Андрэя Мдзівані — легендарны балет «Жарсці (Рагнеда)» дагэтуль не сыходзіць са сцэны Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь.

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае шчырыя спачуванні родным і блізім Андрэя Юр'евіча.

прэзентацыі

Перш за ўсё талерантнасць

Прэзентацыя дзіцячага выдання «Звычайная кніга пра незвычайнае ўсё» адбылася ў філіяле «Лідская гарадская дзіцячая бібліятэка» ДУК «Лідская раённая бібліятэка імя Янкі Купалы». Гэтую кнігу напісалі бацькі, якія маюць праблемы са здароўем і пры гэтым выхоўваюць дзяцей.

Аўтары падзяліліся асабістым досведам, як, напрыклад, растлумачыць дзіцяці, што адбываецца з бацькамі падчас абстрагнення хваробы. Кніга вучыць хлопчыкаў і дзяўчынак пазнаваць і разумець разнастайны свет, бачыць і прымаць усё лепшае, што ёсць у кожным чалавеку, незалежна ад таго, хворы ён ці не.

«Звычайная кніга пра незвычайнае ўсё» створана ў межах сацыяльнага праекта «Добрая казка», які рэалізавала Беларуска асацыяцыя сацыяльных работнікаў пры падтрымцы кампаніі А1. А падрыхтавана выданне Мінскім клубным домам «Адкрытая душа» і экспертамі ў тэме псіхічнага здароўя ў межах рэабілітацыі людзей з захворваннямі псіхікі.

Прэзентацыя кнігі пачалася з чытанняў, падчас якіх навучэнцы прышкольнага летніка СШ № 9 г. Ліды пазнаёміліся з галоўнай гераіняй — дзяўчынкай Таняй. Дзеці пачулі гісторыю, якія паказваюць, як важна падтрымліваць іншых, вырашаць праблемы разам, не баяцца звяртацца па дапамогу і не саромецца казаць пра хваробу.

Супрацоўнікі Лідскай гарадской дзіцячай бібліятэкі падрыхтавалі для ўдзельнікаў прэзентацыі гадзіну стасункаў «Планета талерантнасці», падчас якой дзеці ў цікавай форме пазнаёміліся з такім паняццем, як «талерантнасць».

Кацярына САНДАКОВА

«ЛіМ»-люстэрка

Выстаўка фатаграфій «Пінхол. ХХІ» удзельнікаў міжнароднага творчага аб'яднання «Саюз Пінхалістаў (SPIN)» адкрылася ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Д. Шчамялёва. У экспазіцыі прадстаўлена больш за 40 работ шаснаццаці творцаў. Праект арганізаваны пры падтрымцы Беларускага грамадскага аб'яднання фатографіаў. Арганізатары адзначаюць: пінхалістаў з кожным годам становіцца ўсё больш, бязлізнавая фатаграфія імкліва набывае папулярнасць, аб'ядноўваючы аматараў такой разнавіднасці здымкаў. Штогод (вось ужо два дзесяцігоддзі) адзначаецца Сусветны дзень пінхол-фатаграфіі. Выстаўка «Пінхол. ХХІ» у галерэі твораў Л. Д. Шчамялёва будзе доўжыцца да 22 жніўня.

Кніга «Беларусы на смаленскіх рубяжах калетам 1941 года» з серыі «Гісторыя для школьнікаў» выйшла ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», перадае БелТА. Яна расказвае пра Смаленскую бітву савецкіх войскаў з войскамі гітлераўскай Германіі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны. «Гэтая бітва доўжылася два месяцы (63 дні) — з 10 ліпеня да 10 верасня 1941 года. Шырыня фронту баявых дзеянняў складала 600—650 км. Пачаўшыся на Дняпры і Заходняй Дзвіне, бітва папярэднічала гістарычнай бітве за сталіцу Савецкага Саюза горад Маскву. Зона ваеннага проціборства падчас Смаленскай бітвы ўключала ў сябе і тэрыторыі Беларусі. Састаўной яе часткай была абарона Магілёва 3—27 ліпеня 1941 года», — расказалі ў выдавецтве. Кніга знаёміць з подзвігамі беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі, прадстаўнікоў іншых народаў, якія найбольш вызначыліся ў баях і ўдасноены высокага звання Героя Савецкага Саюза.

Археалагічныя раскопкі на месцы катаржанага астрага, знаходжанне ў якім пісьменнік Фёдар Дастаеўскі апісаў у «Запісках з Мёртвага дома», пачаліся ў Омску. Зробленыя знаходкі будуць прадстаўлены на выстаўцы, прымеркаванай да двухсотгоддзя з дня нараджэння пісьменніка, якое адзначаецца сёння. Па словах заказчыка раскопак дырэктара омскага музея асветы Ігара Скандаква, экспазіцыю плануецца прадставіць ужо восенню. «Такія раскопкі заўсёды прыносяць цікавыя прадметы, — цытуе «ИТАР-ТАСС» словы Ігара Скандаква. — Напрыклад, у 1970-х гадах пры земляных работах у цэнтры Омска былі знойдзены кайданы, яны цяпер экспануюцца ў музеі Дастаеўскага ў Санкт-Пецярбургу». Пісьменнік прабыў на омскай катарзе з 1850 па 1854 год. Тут ён працаваў на цагельным заводзе. Пісаць там было забаронена, таму асноўнай творчай працай Дастаеўскага ў Омску было абдумванне сваіх будучых раманаў, у іх ліку — «Запіскі з Мёртвага дома».

Новы фільм іспанскага рэжысёра Пенелопы Альмадовара «Паралельныя маці» адкрые 78-ы Венецыянскі кінафестываль. Карціна ўвойдзе ў асноўны конкурс, інфармуе «ИТАР-ТАСС». У стужцы майстар, аўтар больш як дваццаці фільмаў, адзначаных рознымі міжнароднымі прэміямі, уключаючы венецыянскія, зноў звяртаецца да тэмы прыроды жанчыны. У адной з роляў занята ўдзельніца яго шматлікіх праектаў Пенелопа Крус. «Я пачынаў менавіта ў Венецыі ў 1983 годзе, і праз 38 гадоў мой фільм адкрывае фестываль. Не магу хаваць сваю гордасць і радасць», — пракаментываў Педра Альмадовар. Венецыянскі кінафестываль будзе праходзіць з 1 да 11 верасня.

Пачалася падрыхтоўка дакументальнага фільма пра фронтмена гурта The Doors Джыма Морысана. Як перадае РІА «Новости», у карціны яшчэ няма назвы. Працу над яе стварэннем вядуць кампаніі Morrison Estate і Jampol Artist Management (JAM Inc.). Джым Морысан быў вядомы як рок-зорка, надзвычайны сьпявак і артыст. «Але Джым таксама быў і эрудытам — паэтам, пісьменнікам і рэжысёрам задоўга да таго, як задумаўся аб музычнай кар'еры, — расказвае Джэф Джампал, генеральны дырэктар кампаніі JAM Inc., які курыруе спадчыну The Doors. — Усе гэтыя гады пра яго ведалі як пра рок-зорку, якой ён сапраўды быў. Але мы адчуваем, што прышоў час зраўняць лік і пагаварыць пра іншыя бакі асобы Джыма, пра якія шмат хто не ў курсе». Так, стваральнікі стужкі атрымалі поўны доступ да калекцыі музыкі і вершаў Морысана, у тым ліку і да раней не апублікаваных матэрыялаў.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Салют, фестываль!

Галасы святочнага горада

Канцэртная праграма фестывалю пачалася 14 ліпеня з выступлення «Хору Турэцкага». Крыху пазней у Летнім амфітэатры прайшла сімфанічная рок-феерыя «Уверцюра да фестывалю. Агонь і лёд». На плошчы Перамогі з канцэртна-віншаваннем напярэдадні свайго дня нараджэння выступіў Рыгор Лепс. Наведванне яго канцэрта было бясплатным.

Па традыцы адкрыў свята Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка: «Для беларусаў фестываль стаў адным з сімвалаў станаўлення незалежнай дзяржавы. Так, бывалі вельмі няпростыя часы. Але мы бераглі «Славянскі базар». І насуперак усім цяжкасцям свята жыло». Кіраўнік дзяржавы канстатаваў, што разам з фестывалем вырасла цэлае пакаленне беларусаў, ён укараніўся на зямлі, якую па праве можна лічыць калыскай беларускай самабытнасці. «Віцебшчына, якая падарыла нам Шагала, Пэна, Азгура, Быкава і Фрадкіна, стала цэнтрам прыцягнення для творчых людзей у XXI стагоддзі», — адзначыў Прэзідэнт. Між тым прывітанне гасцям і ўдзельнікам фестывалю накіраваў і Прэзідэнт Расіі Уладзімір Пуцін. Яго зачытаў намеснік старшыні ўрада Расійскай Федэрацыі Аляксей Аварчук.

На адкрыцці юбілейнага форуму мастацтваў выступілі зоркі беларускай і расійскай эстрады, а таксама знакамітыя артысты краін замежжа. Напрыклад, сучасныя «Песняры» выканалі прысвячэнне Уладзіміру Мулявіну. На беларускай мове «Хор Турэцкага» ўвасобіў шлягер «А я лягу-прылягу». Народная артыстка СССР Эдзіта П'еха накіравала відэавішаванне ў гонар адкрыцця юбілейнага «Славянскага базару». Пасля яе слоў выступілі дуэтам Стас П'еха і Ілона Бранявіцкая.

Фестывальны Віцебск.

Мікалай Баскаў стаў лаўрэатам Спецыяльнай ўзнагароды Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Праз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення». Яго імянная зорка на Плошчы лаўрэатаў каля амфітэатра стала сямнацатай. Спявак не змог выступіць на канцэрце адкрыцця, як планавалася.

Адным з яркіх завяршальных канцэртаў стаў сольнік «Жывы» расійскага спевака Мікалая Наскова, заслужанага артыста Расіі. Зала стоячы сустракала артыста бурнымі апладысмантамі ў знак павагі і пакланення перад стойкасцю яго характару і творчай упартасцю. Некалькі гадоў таму спявак перанёс цяжкае захворванне, пасля якога прыступіў да падрыхтоўкі канцэртнай праграмы, якую і прадставіў у Віцебску. Выступіў Мікалай Наскаў і на цырымоніі закрыцця разам з іншымі артыстамі з Беларусі, Расіі, Украіны, Грузіі і Казахстана. Сярод іх — Яраслаў Сумішэўскі, Ігар Карнялюк, Ангеліна Ламака, Аляксандр Панаегаў, Сяргей Пенкін, Тэа і Вольга Рыжыкава... Завяршыўся святочны канцэрт агульнай песняй «Салют, фестываль!»

Славянскія надзеі

Цырымонія ўзнагароджання і гала-канцэрт міжнароднага дзіцячага музычнага конкурсу «Віцебск-2021» адбыліся 18 ліпеня. Гран-пры заваяваў прадстаўнік Чарнагорыі Комнен Вукавіч. Уладальнікам I прэміі конкурсу стаў беларус Канстанцін Мазуркевіч. Другой прэміі ўдасгоены Ксенія Кан з Расіі і Элізабет Захарьева з Балгарыі. Лаўрэатамі III прэміі сталі Даніэла (Украіна) і Шахрухон Халімхонаў (Узбекістан). Традыцыйна вынікі галасавання ў дзіцячым конкурсе не абвешчаюцца. Між тым беларускія і расійскія канкурсанты адзначаны дыпламамі Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі.

Сёлета на дзіцячым конкурсе выступілі прадстаўнікі ва ўзросце ад 8 да 14 гадоў з 16 краін. Спаборніц-

Пераможца конкурсу выканаўцаў эстраднай песні Рухія.

ва праходзіла два дні — 17 і 18 ліпеня. У першы дзень хлопцы і дзяўчаты выканалі песню на роднай мове, у другі выступілі з кампазіцыяй на выбар — большасць з песнямі на англійскай мове. У склад журы дзіцячага конкурсу ўвайшлі знакамітыя госці з розных краін. У гэтым спісе заслужанага артыстка Беларусі Ірына Дарафеева, спявачка Эмілія Валенці (Балгарыя), кампазітар Віталь Асошнік (Расія), оперны спявак Ніка Гаргіеўскі (Паўночная Македонія), спявак Мансур Ташматаў (Узбекістан) і народная артыстка Украіны Аксана Пекун. Старшынёй журы стаў Філіп Жмахер (Сербія).

Гран-пры конкурсу выканаўцаў эстраднай песні атрымала прадстаўніца Казахстана Рухія, «Ліру» ёй уручылі на цырымоніі закрыцця. Вакалісты з розных краін выконвалі пэўны славянскі хіт у суправаджэнні заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь Прэзідэнцкага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора Віталія Кульбакова, што для некаторых канкурсантаў было даволі складана. Першае месца — у Ірыны Арсеніевіч з Сербіі. Дыплом другой ступені ўручылі Даніілу Мышкаўцу і ўкраінцы Рэнаце Штыфель. Трэцяе месца падзялілі Івана са Славакіі і Тэфік Гаджыеў з Азербайджана. Спецыяльны прыз Прэзідэнта «Славянская надзея» Ірыне Арсеніевіч з Сербіі ўручыў намеснік прэм'ер-міністра Беларусі, старшыня аргкамітэта фестывалю «Славянскі базар» Ігар Петрышэнка. Пераможцаў вызначала журы, старшынёй якога стаў народны артыст Беларусі Анатолий Ярмоленка.

Супрэматычная азбука, каляровыя гісторыі...

Падрыхтавалі арганізатары і выставачную праграму, якую адкрыла экспазіцыя жывапісу беларускіх мастакоў «Каляровыя гісторыі» (праект галерэі «АртХаос») у канцэртнай зале «Віцебск». Да ўвагі глядача былі прадстаўлены каля 30 работ мастакоў, як знакамітых, так і маладых. Сярод іх — Мікалай Ісаёнак, Іван Дмухайла, Вікторыя Ільіна, Ягор Батальёнак, Валерый Патвораў, Уладзімір Кожух, Міхаіл Ляўковіч, Алег Скавародка і іншыя.

У абласным краязнаўчым музеі стварылі XI Нацыянальную філатэлістычную выстаўку «Белфіла-2021». У экспазіцыі прадстаўлена каля 100 калекцый з Азербайджана, Арменіі, Беларусі, Ізраіля, Латвіі, Казахстана, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны і Чэхіі. Да адкрыцця экспазіцыі беларуская пошта падрыхтавала шырокі асартымент прадукцыі. У тым ліку — мастацкі маркіраваны канверт, прысвечаны XXX Міжнароднаму фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску», адмысловы паштовы выпуск «Святы і абрады беларусаў» (чатыры маркі, канверт Першага дня, спецыяльны штэмпель і мастацкія карткі).

На сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа адбылася прэзентацыя праекта, прысвечанага 125-годдзю з дня нараджэння Сяргея Ясеніна. Праект уключыў у сябе выстаўку фота, архіўных дакументаў, суправаджаўся літаратурна-музычнай кампазіцыяй па матывах творчасці паэта. Экспазіцыя была складзена з планшэтаў, на якіх размясцілі фатаграфіі архіўных дакументаў аддзела рукапісаў Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага Расійскай акадэміі навук.

У абласным краязнаўчым музеі, у ратушы, прэзентавалі выстаўку «Амто, Каракія!» («Добры дзень, Каракія») з прадметамі мастацтва і этнаграфіі карэнных малалікіх народаў, якія пражываюць на паўночнай ускраіне Расіі — тэрыторыі Камчацкага краю. Экспанаты прадстаўлены з прыватнай калекцыі Людмілы Каюравой. Сярод іх ёсць і сапраўдны рарытэт, падобных якому захавалася толькі некалькі адзінак, —

карацкі жаночы кройны нож. Да таго ж у Дзень Саюзнай дзяржавы ў Мастацкім музеі адкрыліся выстаўкі «Залатая Хахлама — душа Расіі» і «Таржокскае залатое шыцце». Дарэчы, у гэты дзень прайшла цырымонія ўскладання кветак да Вечнага агню мемарыяльнага комплексу ў гонар савецкіх воінаў-вызваліцеляў, ветэранаў і падпольшчыкаў Віцебшчыны. У ёй прынялі ўдзел дзяржаўны сакратар Саюзнай дзяржавы Дзмітрый Мезенцаў, прадстаўнікі Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы, Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі, грамадскіх арганізацый, ветэраны вайны і ваеннай службы. Да таго ж Дзмітрый Мезенцаў разам з кіраўніком беларускага ўрада Раманам Галоўчанкам, кіраўніцтвам абласной улады адкрывалі рух па вуліцы Гагарына, дзе завяршылі капітальны рамонт. Гала-канцэрт у Дзень Саюзнай дзяржавы сабраў артыстаў з Беларусі і Расіі: Нацыянальны акадэмічны народны хор Беларусі імя Г. І. Цітовіча, Дзяржаўны акадэмічны рускі народны хор імя М. Я. Пятніцкага, мужчынскі хор «Усіхсвяцкі», хор Срэценскага манастыра і многіх іншых.

Адзін з найцікавейшых арт-праектаў «Базару» — персанальная выстаўка Алены Кітаевай. Першай значнай работай мастачкі стала афармленне I Усеаюзнага фестывалю польскай песні, які прайшоў у Віцебску ў 1988 годзе. Экспазіцыю ў Віцебскім цэнтры сучаснага мастацтва склала найбольш поўная калекцыя плакатнай і кніжнай графікі. Акрамя гэтага, можна ўбачыць «Супрэматычныя ігральныя карты», дэкаратыўныя фарфаравыя талеркі і фарфаравую інтэр'ерную скульптуру па матывах твораў рускага авангарду, кнігу «Супрэматычная азбука». У экспазіцыю таксама ўвайшлі плакаты з серыі «Беларускі балет», створанай для трупы Вялікага тэатра ў 1992—1994 гг., і работы, прысвечаныя «Славянскаму базару». Напрыклад, у 1994 годзе Алена Кітаева распрацавала фірменны стыль, які лёг у аснову 11 фестывальных афіш і плакатаў.

Афіцыйна

Адной з найважнейшых падзей «Славянскага базару» стала адкрыццё на будынку цэнтры культуры «Віцебск» памятнай дошкі заснавальніку фестывалю Радзівону Басу. Менавіта дзякуючы яму пра творчы форум даведаліся далёка за межамі Беларусі і ён стаў брэндам краіны. Падас круглага стала «Славянскі базар» — 30

Фрагмент экспазіцыі Алены Кітаевай.

гадоў. Пospехі і перспектывы» міністр інфармацыі Беларусі Уладзімір Пярцоў адзначыў, што багаты на тэрыторыю і геаграфію форум стаў эталоннай творчай пляцоўкай для артыстаў: «За 30 гадоў з'яўлялася і знікала столькі фестывалюў і мерапрыемстваў! І многія з іх не параўнаюцца з форумам мастацтваў, які праходзіць у Віцебску і запатрабаваны артыстамі, якія з задавальненнем удзельнічаюць у ім. Ёсць нават пэўная канкурэнцыя і саперніцтва: хто трапіў на фестываль, хто не трапіў, хто як выступіў. Гэта такая пэўная эталонная творчая пляцоўка для артыстаў, якія сюды прыязджаюць».

Між тым на «Славянскім базары» зарадзілася новая традыцыя — уручэнне пашпарту валошкавага колеру. Так будучы адзначаць людзей, якія прысвяцілі фестывалю больш чатырнаццаці гадоў. Сёлета яго ўручылі заслужанай артыстцы Беларусі Алене Спірыдовіч.

У 2021 годзе прамыя трансляцыі «Славянскага базару» ў сацсетках фестывалю і на яго сайце сабралі больш 8,5 млн праглядаў, прычым яны растуць з кожным годам, паведаміў дырэктар фестывалю мастацтваў Глеб Лапіцкі. Так, на мерапрыемствы фестывалю было акрэдытавана больш за 5,3 тысячы ўдзельнікаў. Асвятлялі падзеі форуму звыш 400 журналістаў, прайшло 150 імпрэз на 25 пляцоўках. Фестывальныя праекты, дзе прадаваліся квіткі і можна было падлічыць глядачоў, наведлі больш за 73 тысячы чалавек.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Багацце ўраджаю цяпла

Гэты малюнак увесь час у маёй памяці. Хоць сцвярджаць, што пабачаны ён менавіта на Капыльшчыне, ды яшчэ ў ваколіцах Пясочнага — малой радзімы Анатоля Астрэйкі, не бяруся. Даўно гэтае суладдзе характава прыроды і рупнасці чалавека ўвайшло ў маю душу...

Вецер зайшоў з боку лесу. Прабег па вершалінах дрэў, нетаропка спустыўся ўніз на кустоў, што разбеглася па прырэчнай балаціне. Лёгка паказытаў лістоту альшэўніку. Прыціх у роздуме. Потым павярнуў у бок палетка, які віднеўся на гарызонце. Відаць, прывабіла зеляніна жыта. Яно адкусцілася і ўверх пацягнуліся сцябіны, на якіх утварылася калосе. На ім ужо з'явіўся жаўтаваты пылок.

Поле захвалывалася. Сцябілкі кланяліся долу, выпростваліся, выслабняліся. Але ветрык не спыняўся. То кудраціў краскі на ўзмежку, то ўзняў пыл на дарозе, то з разгону ўрываўся ў сярэдзіну збавыны... Жыта закалыхалася, пабегла хваля за хваляй, і праз якую хвіліну-другую ўжо здавалася, што гэта нейкі нябачны невялікі карабель пагойдваецца на верхавінах раслін, парушаючы іх спакой.

Ці не пад такім уражаннем пісаў гэтыя свае радкі і Акім Пятровіч, як звалі Анатоля Астрэйку па пашпарце:

*Плыве ад жыта жоўты дым,
Яго хвалюе вецер.
Куды ні глянь, ляжаць сляды
Твае, чароўны квецень.*

Квеценем ён назваў май, такі чароўны ў сваёй непрыхаванай красе ў наднёманскіх ваколіцах. І не толькі май, аб чым прызнаваўся ў вершы «Квецень»: «Люблю сваю зямлю, // Свой край мацней за ўсіх на свеце. // І лістапад, і месяц май // Я называю — квецень». Прырода ж тым і вабная, што загадзя клапоціцца паяднаць і квяцістую неруш, такую адчувальную ў часіну абнаўлення, і тую засяроджанасць, якая прыходзіць ад гэтага сузірвання:

*І з яблынь ад вясковых рос
Упалі матылём пясціткі,
А вецер языком іх шорсткім
Злізаў і вуліцай панёс.*

Талент ёсць талент, ды, як у гэтым пераконвае шматвяковы вопыт, для фарміравання яго і яшчэ ў большай ступені для станаўлення важная сама атмасфера, той мікраклімат, які спрыяе чалавеку з маленства. Ён жа для будучага літаратара, для паэта ці не ў першую чаргу пачынаецца і з яднання з наваколлем, далучэння да прыроды. Яна ж у ваколіцах Пясочнага, у якім Анатоля Астрэйка нарадзіўся 24 ліпеня 1911 года, такая вабная, якую рэдка дзе пабачыш. Хіба што на Лагойшчыне. Нездарма капыляне здаўна спрачаюцца з лагойцамі: і першыя, і другія свой кут называюць беларускай Швейцарыяй.

На Капыльшчыне каля Пясочнага гэтае параўнанне найлепш стасуецца. Тут усё непаўторнае. Лясы, якія бяруць колішняе мястэчка ў абдымкі. Паплавы, што змяняюцца пагоркамі і ўзлескамі. Аднак не было б ні тых паплавоў, ні паветра чыстага, якое асабліва дае значыць аб сабе летнім надвячоркам, калі на зямлю насоўваецца змярканне і лёгкая прахалода асвятляе грудзі, калі б ні Нёман, што працякае поруч.

Безумоўна, гэта ўжо не тая рака, якая была колісь. Раней ён выглядаў волатам. Пра гэта ў маленстве Акімка чуў ад старых людзей. Яны, сабраўшыся на прызбаў хат, любілі прыгадваць мінулае. І нядаўняе, і больш далёкае. Сёе-тое расказвалі хлапчукам і бацькі.

Анатоль Астрэйка.

Некалі тут быў вялікі прычал, першы на Нёмане. Звесткі пра яго, дарэчы, ёсць і ў вядомым энцыклапедычным даведніку Бракгаўза і Эфрона. Песачане займаліся перавозкамі, выконваючы такую павіннасць. Заходзілі ў мястэчка і судны заморскіх купцоў. Дастаўлялі тавары з Балты. Прыплывалі з самога Круляўца, цяперашняга Калінінграда ў Расійскай Федэрацыі. З Беларусі па гэтым водным шляху вывозілі зерне, па рацэ сплаўлялі лес. На беразе знаходзіліся шматлікія румы. Дзясяткі, сотні плытоў дзень за днём, найперш вясной, плылі і плылі па Нёмане. На пачатку мінулага стагоддзя сплаву, праўда, паменела, але Анатоля Астрэйка яшчэ заспеў яго. Пра гэта верш «Прымі прывітанне»:

*Быў рум калісьці ля ракі.
І ўдзень, і ўночы плытагонны
Сасны стрыжнёвай камлюкі
Ля берага вязалі ў згону.
Сасна стрыжнёвая як звон
Мінала лес, мінала горы.
І не адзін мы з бацькам згон
Вялі па Нёмнавым прасторы.*

А яшчэ Нёман — невады, паўночкія рыбы. Духмянае сена, скошанае на лугах. Сена засталася, рыбы мала. Застаўся і ўспамін Акіма Пятровіча: «Вясной не раз на Нёманцы // Мы нерагы з суседям трэслі, // А ўвосень гнуткія дубцы // На новыя кашолкі неслі». Непадалёк ад Пясочнага Нёманец, які бярэ пачатак на Уздзеншчыне, ператвараецца ў Нёман, прымаючы ў сябе воды Лошы і Усы. Ля Пясочнага знаходзілася і водная пераправа, звязваючы два берагі. Правы — уздзенскі, левы — капыльскі. Цяпер у гэтым месцы бетонны мост.

Маленькі Акімка любіў перабрацца на ўздзенскі бераг. У нейкай паўвясце ад Пясочнага стаяў палац мясцовага пана Якава Наркевіча-Ёдка. Сваім сялянам, будзем глядзець праўдзе ў вочы, ён не даваў спуску. Яны і ў 1905 годзе, і ў 1917-м выступалі супраць яго. Аднак Якуб Атонавіч заслужыў і добрую памяць. Пабудоваў метэастанцыю, прадказваў надвор'е. Паставіў маланкаадводцы. Часам у наваколлі выпадаў град, а ў Наднёмане пасевы не былі пабіты. У сваім маёнтку Якуб Наркевіч-Ёдка лячыў людзей. Гэта ён, раней за Аляксандра Папова, вынайшаў радыё. Распрацаваў спосаб лячэння электратокамак.

Ды, бадай, куды больш, чым назіраць за маёнткам, Акімку падабалася глядзець, як вясной па Нёмане плывуць крыгі. Улетку ж яго зачароўвалі сваёй прыгажосцю навакольных краявіды. Як

і ўвосень, калі пазалотай пакрываліся дрэвы. Яго чуйная, паэтычная душа ўсё гэта ўбіраў у сабе. У маленстве — вытокі яго творчасці. Мала ў каго з беларускіх паэтаў знойдзеш столькі твораў, матывы якіх падказаны любоўю да родных мясцін. Чытаеш іх і нібы праходзіш ваколіцамі Пясочнага, любуешся характавам прыроды.

Першыя вершы напісаў яшчэ падчас вучобы ў сямігодцы, якую скончыў у 1927 годзе. Праз год дэбютаваў у газеце «Чырвоная змена» безназоўным вершам «Гару заўжды напевам новым...». Як відаць з першага радка, ён напісны ў духу свайго часу. У духу таго часу быў і псеўданім — Якім Зорны. Карыстаўся і іншымі, але ў літаратуру ўвайшоў Анатолям Астрэйкам.

Вучыўся ў Мінскай школе фабрычна-завадскага навучання, на двухгадовых настаўніцкіх курсах, у Вышэйшым педагагічным інстытуце (цяперашні Беларуска дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка). Працаваў у друку. Першая кніга вершаў «Слава жыццю» выйшла ў 1940 годзе. Падрыхтаваў і другую — «Квецень», але рукапіс яе згарэў пры бамбёжцы фашыстамі Мінска. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны быў прызначаны адказным сакратаром газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну».

Двойчы — у 1942 і 1943 гадах — накіроўваўся на акупаваную ворагам тэрыторыю Беларусі. Напісаў шмат вершаў. Сакратар Слуцкага падпольнага райкама партыі Іпаліт Канановіч прапанаваў рэдакцыі газеты «Народны мсцівец» падтрымаць свайго зямляка (Іпаліт Сілівестравіч нарадзіўся ў вёсцы Кукавічы на Капыльшчыне), выдаць гэтыя творы, якія палобіліся лясным байцам, асобнай кніжкай. А да яе напісаў прадмову.

Тысяча асобнікаў «Слуцкага пояса» — так аўтар назваў гэты зборнік — хутка разышліся па атрадах, нагхняючы паэтычным словам на барацьбу з ворагам. У 1964 годзе кніга была перавыдадзена, і адразу стала бібліяграфічнай рэдкасцю. Добра вядома, што на «Слуцкі пояс» — той, ваенны, звярнуў увагу ў сваім даследаванні «Савецкая літаратура» знакаміты французскі пісьменнік-камуніст Луі Арагон.

Для саміх жа барацьбітоў з нямецка-фашысцкімі захопнікамі — творы са «Слуцкага пояса» былі праўдай іх паўсядзённых будняў. Нават абыякавы да паэзіі з захапленнем чыталі вершы. Найбольш зацікаўлена ставіліся да іх тыя, хто асабіста пазнаёміўся з Акімам Пятровічам. Ён хутка стаў для іх сваім. Такі прасты, сціплы, піша, як піша!

Верш «Беларусь-партызанка» байцы часта дэкламавалі, адпачываючы паміж баямі. Хто на гармоніку іграў, хто песні спяваў, а хто быў сам-насам з вершамі Анатоля Астрэйкі. «Беларусь-партызанка» перачытвалі па некалькі разоў, настолькі ён адпавядаў іх думкам і настрою. Не зламаць Беларусь, не сагнуць беларускі народ! Дзеля гэтага ў трывожную часіну яны і ўзяліся за зброю:

*Мы асфальтам балоты завём
І шасейнай дарогі сцяжынку.
Два гадзі мы і косім, і жнём,
Каб вялікія справіць дажынкы.
Аўтаматы нам служаць касой,
А сярпамі — гранаты, наганы.
Не расою — варажой крывёй
Акрапляюць зямлю партызаны.
Там, дзе нас не чакаюць — мы там,
А дзе ладзяць засаду — абыдзем.
Тут усё паслухмянае нам,
Нават месяц, то ўстане, то зайдзе.
Спее волі і шчасця прыход,
Што расце на франтах і палянах.
Не зламаць, не сагнуць мой народ,
Бо ўся Беларусь-партызанка.*

Да гадоў Вялікай Айчыннай вайны Акім Пятровіч пастаянна вяртаўся і пасля Перамогі. Але па складзе свайго таленту ён — найперш лірык. Каторую кнігу ні возьмеш («Зямля мая», «Бацька мой, Нёман», «Сэрца насцеж», «Цвіціце, верасы!» і іншыя), абавязкова напаткаеш нямала вершаў, у якіх гучыць любоў і замілаванне роднай зямлэй, яе прыродай.

Ён любіў Капыльшчыну, услаўляў яе сваім яркім паэтычным словам, часта ўспрымаў у яе гістарычным разуменні — Слуцчына. Невыпадкова і такіх выбраных твораў у «Бібліятэцы беларускай паэзіі» назваў «Зямная Слуцчына». Хоць сёння гэта і два раёны, у іх гісторыі шмат агульнага. А яшчэ рэдка які куток Бацькаўшчыны такі багаты на таленты. Як жа не любіць зямлю, якая, калі задумацца, у пэўным сэнсе з'яўляецца і люстэркам усёй Беларусі. Зразумела, што Капыльшчына-Слуцчына толькі частка яе, пачатак якой для Анатоля Астрэйкі ў Пясочным.

Прызнанні ў любові да яе часта гучаць у споведзі яго лірычнага героя. У многіх вершах ён не нейкі абагульнены вобраз. Сам паэт раскрываецца сваёй разнацежанай душой, людзям і свету адкрытай. Хоць у яго творах усё сказана проста, але гэта тая класічная прастата (ні ў якім разе не спрошчанаць), пазбаўляючыся ад якой, сучасная беларуская паэзія нярэдка губляе сваю арыгінальнасць і шчырасць.

Паэтычныя эксперыменты, зразумела, добра, але калі яны такога кшталту, як у Максіма Танка, Рыгора Барадуліна... Аднак і ў гэтых волатаў нацыянальнага прыгожага пісьменства часта хочацца адгарнуць менавіта тую старонку, што пазбаўлены літаратурнага штукарства. Магчыма, і менш у іх філасафічнай напоўненасці, але так усё кранальна, прапачула. Такого падыходу прытрымліваўся Анатоля Астрэйка, прысвячаючы сваю песню зямлі маленства і юнацтва. Тое, што пастаянна жыло ў яго сэрцы, відаць ужо з назвы аднаго з вершаў — «Усё мне тут дорага»:

*Істужкі лясоў, што Пясочна абводзяць:
Падцайкаўскі бор, Перадзел, Нізаўскі,
З Вугленскага ельніку сонца ўзыходзіць
І падае к вечару ў лес Асаўскі.*

*Усё мне тут дорага, міла да болю —
І песні людскія, што рвуцца з грудзей,
І поле на ўзгорках, шырокае поле,
І гоман спакойна-наважных людзей.*

Шмат якія вершы Анатоля Астрэйкі пакладзены на музыку. Сярод іх «Песня пра Заслонава», «Шаўковыя травы», «Песня мінаеўцаў»... Самая ж знакамітая «Ой бацька мой, Нёман». Яна стала па-сапраўднаму народнай. Многія з тых, хто любіць, ведае, што яна — плён творчага супрацоўніцтва Акіма Пятровіча з кампазітарам Несцерам Сакалоўскім, які з'яўляецца аўтарам музыкі Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь.

Займаўся Акім Пятровіч і перакладамі, пісаў, неаднаразова перавыдавалася яго паэма «Прыгоды дзедка Міхеда», героі якой — стары і яго ўнук. Наяўнасць камічных сітуацый не перашкодзіла аўтару сур'эзна і праўдзліва расказаць дзецям, якое страшнае зло — вайна.

Важная адметнасць паэзіі Анатоля Астрэйкі і тое, што ад яе зыходзіць цеплыня. Гэта датычыцца і твораў, прасякнутых мужнасцю і гераізмам. Сваімі словамі перадаць гэта цяжка. Па-сапраўднаму адчуць можна толькі тады, калі вершамі жыць, прапускаючы сказанае праз сябе. Апошняя ж кніга Акіма Пятровіча ўвогуле мае сімвалічную назву — «Ураджаю цяпла». Ён паспеў яшчэ парадавацца яе карэктуры, а 23 жніўня 1978 года майстар слова адышоў у лепшы свет.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Любіць гісторыю

Мастацкі твор пачынаецца з задумкі. Яе ўзнікненне — падзея амаль містычная. Было дастаткова некалькіх радкоў газетнай хронікі, і ў Стэндаля атрымалася яго «Чырвоная і чорная», а ў Дастаеўскага — «Злачынства і пакаранне». Вялікі Дастаеўскі (прынамсі, этнічны беларус) здолеў разгледзець у персанажы з газеты знак цэлага пакалення і нават болей — расійскую гісторыю на яе зломе... А іншым разам праявіць ці паэту зусім дастаткова нейкай дробязі — нечаканна падслуханага слоўца ці бледнага твару, які прамільгнуў за шклом вагона хуткага цягніка — і для таго не патрэбна быць вялікім. Але што абавязкова патрэбна — гэта ўменне чуліва слухаць жыццё і жаданне падзяліцца з чытачом тым, што бачыцца найбольш значным. Тады абавязкова знойдзецца той самы імпульс, які запусціць «вечны рухавік» пісьменніцкай фантазіі.

Беларускія праявілі ўсе часцей карыстаюцца невычэрпным матэрыялам нашай надзвычай багатай гісторыі, у якой, аднак, шмат белых плям. (Напрыклад, знікненне Полацкага летапісу мы мусім кваліфікаваць як нацыянальную трагедыю.) Гэтыя плямы засмучаюць даследчыкаў і аматараў роднай гісторыі, але, з іншага боку, робяць справу аўтара значна лягчэйшай. Можна абысціся без дакладнасцей: узяць у якасці творчага імпульса які-небудзь згублены артэфакт ці малавядомы эпізод з мінулага — і працу. Што атрымаецца ў выніку — цалкам залежыць ад асобы аўтара і яго стаўлення да сваёй пачэснай працы...

Апошнім часам ахвотней звяртаюцца да гісторыі маладыя пісьменнікі. І гэта не проста добра — гэта жыццёвая неабходнасць. Справа ў тым, што наша старэйшае пакаленне было пазбаўлена сваёй гісторыі: школьныя падручнікі пачыналіся толькі з 1917 года... Апошнія тры дзесяцігоддзі прадмет «Гісторыя Беларусі» займае належнае месца ў школьнай праграме, але ж увогуле трэба прызнаць, што тыя веды не вельмі грунтоўныя, а пачуццё радзімы, можа стацца, не засвоена пакуль на генетычным узроўні. Магчыма, што трыццаці гадоў існавання незалежнай Беларусі для таго недастаткова. Гэта аб'ектыўная дадзенасць, і яна не можа не закрануць творчасць.

Відавочным прыкладам да сказанага можна ўзяць кніжку Алены Беланожкі «Зорка Ракхігархі», надрукаваную ў 2020 годзе выдавецтвам «Звязда». Жанр можа быць вызначаны як прыгодніцкая апавесць-жарт ці гумарыстычнае фэнтэзі. Падзеі разгортваюцца на нашай зямлі, але штуршком для іх сталіся старыя павер'і і індузаў: у якасці творчага імпульсу скарыстаны загадкавы індыйскі артэфакт — Зорка, якая валодае звышнатуральнымі магчымацямі. У дэтэктыўнай гісторыі прымаюць удзел, разам з нашымі хлопцамі і дзяўчатамі, маладыя індусы, а звычай і лексікон сучаснай моладзі пацешна выглядаюць на фоне гістарычных рэалій. Наогул, гумар — найбольш моцная якасць маладой аўтаркі, але ж іншыя старонкі твора, які кажуць, выклікаюць падставы для дыскусіі.

Галоўная гераіня Аліна захоплена «індыйскай тэмай», і таму апавед пачынаецца доўгім пераказам 225-га эпізоду тэлевізійнага эпасу «Махабхарата» з цяжкімі для вымаўлення імёнамі. Адрозніваць хочацца падказваць аўтарцы: далёка не ўсе чытачы падзяляюць гэткае захапленне, таму не варта з першых жа радкоў «абцяжарваць» іх тым, што для іх не надта цікавае. Менавіта ад пачатку залежыць, ці будуць чытачы працягваць далейшае знаёмства з творам.

Кніжка разлічана на падлеткавую і маладзёжную групу чытачоў, якія з задавальненнем успрымаюць усё нязвыклае, з выклікам — «прыкольнае». Вядома ж, аўтар павінен улічваць асаблівасці свайго кола чытачоў, але тут патрэбна пачуццё меры. Ці ж варта дырэктарцы з'ядаць «горы цукерак», «поўзаць ракам» у пошуках сваёй «мабілі» і «кусаць за нагу» свайго супрацоўніка... Чытач губляецца ў непаразуменні: дзе адбываецца дзеянне — у дзіцячым садку, у пансіёне састарэлых ці наогул у «вядомым» доме? Відавочна, што з «прыколам» тут перабор. Спачатку гераіня выглядае інфантальнай асобай са зніжанымі разумовымі здольнасцямі, але потым паўстане цалкам разумнай і прывабнай маладой жанчынай, якую пакахае мужны індыйскі генерал. Яе ўваабленне аказалася нелагічна раздэртым на дзве несумяшчальныя часткі...

Аднак галоўнае, пра што неабходна весці гаворку, — гэта адносіны да гісто-

Далей ідзе апавед аб прыгодах капітана, супрацоўніцы музея і іншых людзей, якія намагаюцца выканаць тую найзначнейшую справу, і гэта таксама можна аднесці да поспеху аўтара: усё магло адбывацца гэтак чынам...

Паралельна з падзеямі мінулага ў апавесці разгортваюцца і падзеі сучаснага жыцця, але яны не падаюцца пераканаўчымі. Якімі б яны ні былі — кожная мусіць быць верагоднай і ўсе яны павінны быць звязанымі адна з адной унутранай логікай — інакш атрымаецца, што «ў кустах выпадкова аказаўся раяль». Унучка той музейнай супрацоўніцы захоўвае выратаваны Крыж у сваім доме ў шафе — а мы з вамі, недарэкі, шукаем яго ўсёй грамадой... Далей — болей: выратаваны бабуляй Крыж выяўляецца не тым крыжам, а яго копіяй. (Версія аб аўтарскай копіі найкаштоўнейшага крыжа, зробленай майстрам Лазарам за ўласны кошт для каханай дзяўчыны, цалкам неверагодная.) Ці ж маглі памыляцца

мае свае правы, але да пэўных межаў... А як наконт званоў, якія абудзіліся самі па сабе — па загадзе з нябёсаў самой Еўфрасінні, які сцвярджае ігумення? Ці не занадта той пагрознай з'явы — усяго толькі дзеля кіношнікаў, якія прынялі лішку? Болей за што-небудзь іншае аўтар павінен пазбягаць недарэчнасці...

Ёсць некаторыя праблемы з самым тэкстам. Моўныя характарыстыкі — гэта па сваёй сутнасці псіхалагічны партрэт персанажаў. Дзяўчына-гід Злата добрая, чыстая, адукаваная, але мова сучаснай дзяўчыны ўсё ж не павінна нагадваць цытаты з фальклору... Герой, прыбыўшы ў Полацк, захапляецца ім, а далей ідзе нешта накшталт ненатуральна ўведзенай старонкі з падручніка гісторыі для 5 класа. Аўтар нібы не дае веры чытачам, калі нагадвае аб такіх агульнавядомых рэчах... На іншых старонках гістарычныя даведкі атрымліваюцца больш натуральнымі, і адчуваецца шчырае імкненне аўтара захапіць чытача гісторыяй роднай зямлі. Аднак захапленне і беражлівая адносіны мусіць ісці поруч.

«Ускользаючыя сюжеты» нашага знакамітага гісторыка і літаратара Уладзіміра Арлова з'яўляюцца яркім кантрастам да твораў менш спрактыкаваных аўтараў. Яго кніга можа стаць адным з магчымых узораў літаратуры гістарычнага жанру. Апавед таксама будзе вакол гістарычнага казусу: гэта ўсім вядомы скарб Напалеона — каштоўнасць, якія былі вывезены з Расіі, верагодна, захаваны дзесьці на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Аднак той скарб патрэбен аўтару не так дзеля ўцехі чытача, як падстава для размовы з ім аб цікавых і значных з'явах жыцця. У кнізе Арлова мінулае таксама спалучаецца з сучаснасцю, але натуральным, а не штучным чынам. Аўтар дае выразныя замалёўкі бессаромных паводзін «цывілізаваных» французцаў у Маскве, а потым іх панічанага адыходу; даецца партрэт Напалеона, які пазбаўлены велічнасці... Аўтар таксама прапануе сваю версію месцазнаходжання скарбу, аднак спасылаецца на верагодныя абставіны. Галоўны герой спыняецца ў адным кроку ад магчымага адкрыцця — і гіне, таму што аўтар дабра адчувае межы дапушчальнага ў мастацкім вымысле. Псіхалагічна дакладныя выявы персанажаў, багатая выразная мова дадаюць вартасці кнізе.

***

Гістарычны жанр намнога больш складаны, чым можа падацца, таму і патрабаванняў да аўтара болей. Перш за ўсё, неабходна пачуццё гісторыі, але ж ім адораны толькі той аўтар, які назпасіў добры стос ведаў, — і тады, здараецца, адсутнае звязно даецца яму быццам звыш — як узнагарода за намаганні. Вялікую ролю адыгрывае мастацкі густ. Гэта асаблівая ўласцівасць, якая заўсёды падкажа аўтару адмысловы гістарычны каларыт, праўдзівыя характары і паводзіны герояў, належныя моўныя сродкі. Такі густ не столькі прыродны дар, яго можна прыбавіць праз вывучэнне насамрэч таленавітай мастацкай літаратуры. Пад густам маецца на ўвазе і пачуццё меры. Яно не дазволіць аўтару без сур'ёзнай нагоды скарыстацца знакамітымі асобамі, вялікімі падзеямі, вядомымі артэфактамі і нейкіх мізэрных мэтах, як ужо адзначалася. Але ж галоўнае для таго, хто ўзяўся за гэтую пачэсную справу, — любоў да роднай гісторыі: яна дапаможа аўтару адолець усе цяжкасці. І наадварот: фармальнае стаўленне да абранай тэмы — у разліку на тое, што яна будзе працаваць сама на сябе — зробіць адваротнае, бо чытач адрознівае адчувае надбайнасць і фальш. Не гісторыя павінна служыць аўтару, а аўтар — гісторыі. Наша гісторыя і нашы чытачы таго заслугоўваюць.

Алена ЧЫЖЭЎСКАЯ

Калаж Аляксандра Скрэбунова.

рыі. У загадкавым куфары, які быў здабыты ў сутарэннях Гарадзенскага замка, апынулася... не болей не меней як Карона Вітаўта! Але адрозніваць пасля таго, як яна была знойдзена, на яе забыліся. Што адбылося з ёй далей, аўтарку не цікавіць. Мабыць, яе сцягнуў які-небудзь шпэркі гасць балю, і ёй наканавана згубіцца яшчэ на наступныя шэсць гадоў... Індыйскай Зорцы пашанцавала болей: яна адабрала сабе палову апавесці...

Жарты жартамі, аднак за карону крыўдна ўсур'ез. Калі б яна ў свой час апынулася на галаве Вялікага князя Літоўскага — уся наша гісторыя мусіла б пайсці зусім іншым шляхам! Вось такой значнай была тая Карона, — а ў апавесці адыграла ролю «гарматы па вераб'ях». Не хапіла разумення роднай гісторыі і мастацкага густу, каб змясціць у куфар нешта іншае — прасцейшае... Вядома, можна было б напісаць твор, у якім Карона Вітаўта была б галоўным героем, але спатрэбілася б зусім іншая праца — па колькасці і па якасці.

У бягучым годзе выйшла ў свет гісторыка-прыгодніцкая апавесць «Крыж княжны Прадславы» Аляся Аляшкевіча. Нацыянальную сваятню, пра якую вядзецца гутарка, усё ж такі трэба называць Крыжом вялебнай Еўфрасінні — з той нагоды, што князеўна Прадслава была жанка юнай і ёй яшчэ належала прайсці доўгі шлях духоўнага самаўдасканалення, каб у яе, ужо святой падзвіжніцы Еўфрасінні, узнікла ідэя таго Крыжа — як святога сімвала нашай зямлі. Істотная недакладнасць выразаў у самім загаловку...

Гісторыя знікнення нашай святыні на самым пачатку Вялікай Айчыннай вайны выключна забытая. Аўтар прапануе зусім верагодную версію падзей: капітан НКУСа ў Маскве атрымаў заданне вывесці з Магілёва музейныя каштоўнасці (сярод якіх — знакіміты Крыж), паколькі да горада падыйшлі ўжо немцы.

на гэты конт дасведчаны спецыялісты і разнастайныя камісіі? Сапраўдны Крыж, мяркуючы аўтар, ніколі не пакідаў муроў роднай полацкай абшчэлі... Як тое магчыма, калі ўсе яго перамяшчэнні аж да апошняга так ці інакш задакументаваны? І галоўнае недарэчнасць: навошта ў наш час сталася б тое, што ігумення ўтойвае ад усіх знаходжанне Крыжа ў абшчэлі, калі ўжо доўгі час ідуць яго пошукі — каб вярнуць святыню народу? Атрымліваецца, што набожная жанчына наўмысна ашуквае народ, які вяртаецца да веры пасля цяжкіх гадоў атэізму? Калі гаворка ідзе аб гэткай духоўнай (і матэрыяльнай) каштоўнасці, як Крыж Еўфрасінні, — трэба ўзважваць кожнае слова... Недарэчна выглядаюць і сённяшнія немцы-калекцыянеры, якія палюць на Крыж: яны пераблыталі новы, выраблены для здымкаў фільма, са старым артэфактам... Вядома ж, мастацкі вымысел

Апошнім часам ахвотней звяртаюцца да гісторыі маладыя пісьменнікі. І гэта не проста добра — гэта жыццёвая неабходнасць. Справа ў тым, што наша старэйшае пакаленне было пазбаўлена сваёй гісторыі: школьныя падручнікі пачыналіся толькі з 1917 года... Апошнія тры дзесяцігоддзі прадмет «Гісторыя Беларусі» займае належнае месца ў школьнай праграме, але ж увогуле трэба прызнаць, што тыя веды не вельмі грунтоўныя, а пачуццё радзімы, можа стацца, не засвоена пакуль на генетычным узроўні. Магчыма, што трыццаці гадоў існавання незалежнай Беларусі для таго недастаткова. Гэта аб'ектыўная дадзенасць, і яна не можа не закрануць творчасць.

Сустрэча талентаў і асоб:

Леся Українка і Цётка на Гродзеншчыне

У Шчучыне прайшлі мерапрыемствы, прысвечаныя 150-годдзю з дня нараджэння Лесі Українкі і 145-годдзю з дня нараджэння Цёткі (Алаізы Пашкевіч). Докладней — у звязку з гэтымі датамі 2021-га на радзіме легендарнай беларускай паэтэсы прайшла прэзентацыя па-свойму ўнікальнай кнігі — «Акрыленыя родным словам», у якой знайшлося месца і расповеду пра жыццё дзвюх пісьменніц, і іх творам на ўкраінскай і беларускай мовах і ў перакладзе на беларускую і ўкраінскую. Знайшлося месца вялікай колькасці ілюстрацый...

Кніга пабачыла свет у Выдавецкім доме «Звезда». Найперш — дзякуючы руплівасці арганізатара гэтага праекта — першага сакратара Пасольства Украіны ў Рэспубліцы Беларусь Івана Башняка. І, безумоўна, дзякуючы Шчучынскаму райвыканкаму Гродзенскай вобласці, кіраўніцтву Шчучынскага раёна. Як аўтары ідэі кніжнага праекта пазначаны і Іван Башняк, і намеснік старшыні Шчучынскага райвыканкама Алена Пасюта. Фінансавую падтрымку выданню аказалі, акрамя Шчучынскага райвыканкама, член Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Валянцін Байко, спадары Пятро Грыгарчук, Андрэй Мінькоў. З уступным словам да кнігі выступае Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Украіны ў Рэспубліцы Беларусь Ігар Кізім. Вось што ён, у прыватнасці, зазначае: «Леся Українка і Цётка — не толькі паэтка, але і змагары за свабоду, за адраджэнне нацыянальнай свядомасці сваіх народаў.

З дня нараджэння гэтых вядомых жанчын прайшло паўтара стагоддзя. Украіна і Беларусь зацвердзіліся як незалежныя дзяржавы, але творчасць гэтых паэтак застаецца актуальнай, бо яны, як настаўнікі сваіх народаў, сеюць вечнае, мудрае, добрае.

Пасольства Украіны і Шчучынскі райвыканкам пры падтрымцы Вальнскага ўніверсітэта імя Лесі Українкі падрыхтавалі праект, прысвечаны 150-годдзю Лесі Українкі і 145-годдзю Цёткі — выданне біяграфічнага і паэтычнага зборніка выбраных твораў вядомых паэтак на ўкраінскай і беларускай мовах. Намаганні па яе выданні таксама прыклалі Нацыянальная бібліятэка Беларусі і астрынская школа Шчучынскага раёна, за што ім вялікая ўдзячнасць.

Упэўнены, што гэтая кніга стане важным унёскам ва ўшанаванне памяці дзвюх выдатных паэтак, а таксама важнай падзеяй у развіцці добрасуседскіх адносін па-

Фота Кастуся Дробова.

Іван Башняк і Іван Саверчанка падчас прэзентацыі.

між Украінай і Беларуссю — дзвюма дружалюбнымі дзяржавамі, народы якіх маюць блізкія, але асаблівыя, непаўторныя культуры...»

Сярод тых, хто вітаў і саму падзею выхада кнігі на прэзентацыі ў Шчучыне, і юбілей пісьменніц, былі дасведчаныя беларускія літаратуразнаўцы — дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар філалагічных навук, прафесар Іван Саверчанка, славеты беларускі ўкраініст, доктар філалагічных навук, прафесар Вячаслаў Рагойша, а яшчэ — намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі паэтэса Людміла Кебіч, намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звезда» — галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва», перакладчык, публіцыст Аляксей Чарота, бібліятэкары, прадстаўнікі творчай грамадскасці Шчучына, Гродзеншчыны.

Іван Саверчанка так ахарактарызаваў падзею: «Алаіза Пашкевіч і Леся Українка розумам і сэрцам першымі адчулі дыханне часу. На старонках сваіх шэдэўрных твораў яны геніяльна агучылі галоўныя патрэбы беларусаў і ўкраінцаў, таленавіта сфармулявалі грамадскія ідэалы і каштоўнасці. Паэтэсы выразна акрэслілі невычэрпны патэнцыял і веліч беларускага і ўкраінскага народаў, гатоўнасць пераадолець любыя бар'еры і перашкоды на шляху да лепшага жыцця». І яшчэ: «Смелыя і адораныя

жанчыны, надзеленыя рэдкімі філалагічнымі і творчымі здольнасцямі, да астатку прысвяцілі свае жыцці ўва-сабленню адвечнай мары нашых народаў — пазбавіцца ад прыгнёту, на вякі ўсталяваць у Беларусі і Украіне народную ўладу, пачувацца сапраўднымі гаспадарамі, мірна жыць у свабодных краінах, без прымусу і гвалту шчодр працаваць на ўласнай Богам дадзенай зямлі».

Алена Пасюта і Іван Башняк у адзін голас заявілі: «Вельмі прыемна, што лёс падараваў нам магчымасць стаць аўтарамі ідэі яднання вялікіх паэтэс, дзвюх духоўных сясцёр на старонках гэтай кнігі. Мы ўпэўнены, што выданне біяграфій і паэзіі Алаізы Пашкевіч (Цёткі) на ўкраінскай і Лесі Українкі на беларускай мовах будзе залогам сяброўства, стане яшчэ адным мастком паміж добрымі суседзямі — Украінай і Беларуссю».

У Шчучыне была разгорнута і адмысловая выстаўка кнігі Цёткі і Лесі Українкі з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, а таксама — выданняў, прысвечаных ім. За гэта — нізкі паклон сталічным бібліятэкарам і асабіста Аляксею Сушу.

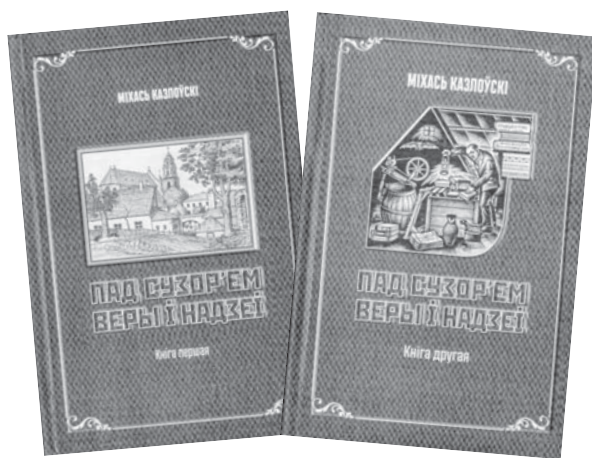
І нельга яшчэ раз не згадаць Івана Башняка. Менавіта ён — асноўны генератар творчага выдавецкага праекта. Менавіта ён прайшоў увесь шлях з гэтай кнігай — ад нараджэння самой ідэі да фарміравання зместу, да запрашэння ў гэты супольны праект многіх неардынарных асоб. Менавіта Іван Сцяпанавіч пераклаў на ўкраінскую мову (разам з Сяргеем Салаўёвым) нарыс «Алаіза Пашкевіч» з раздзела «Жыццёвыя і творчыя шляхі паэтак». Знайшоў ён і фундатараў выдання кнігі. Іван Сцяпанавіч, дарэчы, метадычна, крок за крокам, выступае апантаным прыхільнікам мемарыялізацыі жыцця і творчасці Лесі Українкі ў Беларусі. Асабістае жыццё ўкраінскага дыпламата цесна звязана са Львовам, дзе ён у свой час вучыўся, гэты горад у многім сфарміраваў творчыя памкненні беларускай пісьменніцы Цёткі. І гэтая акалічнасць таксама шматзначная ў рэалізацыі вялікай кніжнай, асветніцкай справы.

...Выданне супольнай беларуска-ўкраінскай кнігі нагадала пра тое, што ў гісторыі культур нашых краін шмат постацяў, якія аднолькава цікавыя для нашых народаў: Тарас Шаўчэнка, Максім Багдановіч, Уладзімір Караткевіч... Мо, з часам з'явіцца новыя супольныя творчыя, кнігавыдавецкія праекты, якія пакажуць іх ролю і месца ў культуры як Беларусі, так і Украіны? Будзем на гэта спадзявацца.

Раман СЭРВАЧ

З даследчыцкім аптымізмам

Пакручастыя шляхі архіўна-пошукавай дзейнасці па-рознаму арганізуюцца і доўжацца ў часе, залежаць ад шэрагу аб'ектыўных і суб'ектыўных абставін. Імкненне да адкрыццяў заўсёды мае на мэце стаючы эўрыстычны вынік, які адразу будзе заўважаны і ацэнены калегамі, захоплены ўспрыняты шырокай аўдыторыяй. Гэта звычайны «спрынтарскі» і агульна вразумелы алгарытм даследчыцкай рэалізацыі.

Калаж Аляксандра Скрэбунова.

віцца аб'ектам увагі, а з цягам часу нават дэперсаналізуецца. На жаль, амаль не практыкуецца ў навуцы пры наступнай фіксацыі імянаў, дат і падзей, выяўленых і папулярызаваных канкрэтным чалавекам, спасылацца на першаадкрывальніка.

Існуюць напрамкі пошуку, якія зыходна не патрабуюць тлумачэння ў іх неабходнасці. «Адшукваецца класік» (1989), — так называецца адна з кніг Генадзя Кісялёва. Чытаецца назва і не ўнікае сумнення адносна статуснасці ўзнаўлення гісторыка-літаратурнага працэсу XIX стагоддзя, у перыяд фарміравання нацыянальнага літаратурнага канона.

Уладзімір Калеснік — яшчэ адзін патрыярх беларускай гуманітарystыкі. Пры вывучэнні і папулярызаванні літаратуры Заходняй Беларусі яго адметнай з'яві ў гісторыі народа і яго прыгожага пісьменства, вучоны паслядоўна адстойваў думку аб важнасці вывучэння не толькі вершлін мастацкага слова,

але і літаратурнага падлеска, тых старонак нацыянальнай барацьбы і змагання, якія дэманструюць шматслойнасць і глыбіню культурных традыцый.

Даследчык Міхась Казлоўскі не адно дзесяцігоддзе свайго жыцця прысвяціў праўдзіваму ўзнаўленню беларускай грамадска-культурнай чыннасці 1920—1930-х гадоў у Польшчы, Чэхаславакіі, Літве і Латвіі, гісторыі пакалення, пакліканага ідэямі нацыянальнага і дзяржаўнага будаўніцтва, якое стала генерацыяй пасіянарыяў і няўрымслівых энтузіястаў культурна-асветніцкай работы. Вынікі пошукаў Міхася Казлоўскага прайшлі шлях ад фіксацыі шматлікіх запісаў у даследчыцкім нататніку да рэпрэзентацыйнай выяўленага і асэнсаванага архіўнага матэрыялу ў перыядычным друку, брашурах, кнігах — і, нарэшце, важкіх фаліантах, якія па сваім гістарычным значэнні для сучаснікаў і наступных пакаленняў бачацца нам сапраўднымі скрыжалямі гістарычнай памяці.

Невялікі верш Ніла Гілевіча «Вось яшчэ адно імя», прысвечаны Міхасю Казлоўскаму, датуецца 2000—2002 гадамі. Можам меркаваць, народны паэт Беларусі не адразу патрапіў падбраць неабходныя словы, каб адлюстравалі агульнанацыянальнае значэнне працы даследчыка з Маладзечна: «Вось і яшчэ адно імя... // Апошняе? О не! // Вяртанню іх канца няма // У нашай старане...» Важкія вынікі зробленага абнадзейваюць: «Мы вернем, мужа і без слёз, // Іх душы з небыцця. // Якой цаной? Як судзіць лёс — // Дык і цаной жыцця».

Саму назву свежага двухтомніка «Пад сюзор'ем веры і надзеі», які сёлета пабачыў свет у выдавецтве «Кнігазбор», можна разглядаць як своеасабліваю кан-

цэптуальна-часавую пераклічку з рамонам Віктара Вальтара «Роджаныя пад Сатурнам», створаным у 1920-х гг. эпічным палатном, прысвечаным пакаленню, якое схала здабываць адукацыю ў еўрапейскія ўніверсітэты, каб потым вярнуцца на радзіму і служыць свайму народу, на чыю долю выпалі шматлікія выпрабаванні і трагедыі. Канцэпцыя нацыянальнага аптымізму, можна меркаваць, выбудоўваецца з выяўленай і захаванай для наступных генерацый чытачоў і даследчыкаў архіўнай спадчыны, што пераканаўчай мовай раней невядомых фактаў апавядае пра пакручастыя лёсы, адраджэнскі энтузіязм, барацьбу і ўпэўненасць у высакароднасці сваёй справы.

«Літаратурныя партрэты знакавых, ды забытых дзеячаў беларускай культуры, якія пражылі годнае, але трагічнае жыццё ў неспакойным XX стагоддзі, гісторыя родных мясцін і нараджэнне беларускага бібліяфіліства, ліставанне вядомых беларускіх літаратараў і краязнаўцаў, вялікі манаграфічны нарыс, прысвечаны жыццю і дзейнасці вядомага заходнебеларускага грамадскага і культурнага дзеяча Адольфа Клімовіча (1900—1970), — усе гэтыя матэрыялы сталі асноўнымі ў новай кнізе Міхася Казлоўскага», — так пазіцыянуе сябе выданне, а змест двухтомніка, насычаны факталагічна, з добрым візуальным суправаджэннем — гэта цалкам пацвярджае.

Перад намі найцікавейшае выданне, якое адрасуецца ўсім тым, хто любіць і шануе роднае слова, цікавіцца гісторыяй і культурай свайго народа. Рознае жанравае афармленне — нарысы, эсэ, літаратурныя партрэты, бібліяфіліскія нататкі, старонкі ўспамінаў — захапляюць і сваім зместам, і прагай знаходак для адкрыццяў.

Мікола ТРУС

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

***

Я моўчкі слухаю дыханне
Палёў, лугоў і ціхіх дрэў.
Я ж столькі задаваў пытанняў
І суразмоўцаў столькі меў!..
А вось што дрэвы мне адкажуць,
Мне гэтак цяжка адгадаць,
Якія думкі ў словы звязуць
Азёры, рэкі, сенажаць?
Што шэпчуць зноў ля ціхай рэчкі
У знойнай ліпеньскай цішы
Аблокаў белья авечкі
І хмараў сініх спарышы?
Без іх жыццё не поўным будзе.
І прагна мой шукае слых,

Чароўных гукаў стоены сусвет

Як загавораць, быццам людзі.
Бо вельмі важна слухаць іх.

***

Сэлфі — нібы летапіс жыцця,
Нібы дзённік кожнага імгнення.
І ў вірлівым часе летуценне,
І далёкіх мроіваў працяг.
Кожны тут фатограф і мастак.
І ў спакусным гэтым паляванні
Мы шукаем для сябе адхланьня,
Вечнасці пададзены нам знак.
Каб знаходзіць пасля доўгіх спроб
Існасці праўдзівую хвіліну
І спазнаўшы для сябе карціну
Праўды, а не толькі фаташоп.

***

Чароўных гукаў стоены сусвет
Я разгадаць ніколі не сумею.
Яны і распач, боль, яны — надзея.
Яны сузор'яў і планет букет.
Як сцішана чакае мікрафон
Майго ў звінчай цішыні дыхання!..

Прамоўлю гук — і раптам лёгка
стане,
І твар мой рэжысёру не відзён.
Ёсць толькі гук і трапятанне слоў,
А ў іх і боль, і слёзы, і пяшчота.
І голас мой пранізліваю нотаў
Нібы з вышынь нязведаных сышоў.
Са студыі выходжу, як з сяўбы.
А ў стомленай руцэ дрыжыць папера.
І мару, каб слухач ізноў паверыў,
Што я ў цудоўным свеце гукаў быў.

***

Адгучала скрыпка ў цішыні.
Божухна! Якая ноч і ціша!..
Вецер клён за вокнамі кальша,
А прыціхлы двор стамлёна сніць
Сны свае. Ды музыка была.
І ў акне насупраць цень гайдаўся.
Ён нібыта скрытцы адгукўся
Праз праменьчык зыркага святла.
Як яно прасвечвала праз шкло!
І махаў мне клён галінкай голай.
І душу пранізвала святло.
І шаптаў пра нешта скрыпкі голас.

***

Плылі праз ноч пяшчотнай песняй
Сярод прыпынкаў і прысад
Тваё далёкае Палессе
І полацкі вясновы сад.

І маладоць дачкі і сына,
І пацалунак першы мой.
Яны як любая Айчына
Ўвесь гэты час былі са мной.

Яна са мною дзень пры ночы
Увасабленнем мар і сноў,
Я ёй гляджу пяшчотна ў вочы,
Нібыта ў вочы мамы зноў.

***

Не трэба будзіць іх так рана
Сваім тэлефонным званком.
Надзея, а можа, Тацяна
Салодкім хай цепаца сном.
Бо ім жа, напэўна, пад ранне
Прыходзяць ішчаслівыя сны,
А ў іх — прадчуванне кахання,
Надзеі, пяшчоты, вясны.
А сонца яшчэ не ў зеніце.
І вы, хоць і ўсталі даўно,
Як можна, пакуль не будзіце,
Пабыць дайце ў мроіве сноў.

Бажэна МАЦЮК

***

Мора не на поўдні, а ўнутры:
Плешчацца вар'яцтвам і спакоем.
Вольнае ад рамак і муштры,
Лечыць нас мелодый прыбою,
Вернае самотным берагам,
Сцішвае набатныя ўспаміны...

Солі ў ранах более на грам,
Ў горле зноў пяску на паўасьміны...

***

Глытаю гарачае сонца —
І захлынаюся ім непараўна:
Апошняя ўсмішка
Жывая і радасна-лёгка.
Скрадаю фальшывае неба —
Хай сустракае абдымкамі безмеж:
Адданацю часу
Нічога вярнуць бы не здолела.
Здымаю лушпінне з цыбулін
(Бы экспедыцыя ў пошуках скарбаў —
Зямлю асцярожна),
Часовую безмеж пакінула,
Прымаю гаркоту, каб потым
Ціха прарошчваць гаючыя промні
Гарачага сонца-цыбуліны:
“Дыхай, ішчаслівая!”

***

Чытаючы тысячы вершаў,
Мільёны падманых слоў,
Я мару вярнуцца пешышу
Ў маўчанне: да тых асноў,
Дзе песціш ты кожную з літар,
Кранаеш іх даланей —
І тэкст назаўжды забыты,
Знясілены цішыней.
Сам-насам з бязгучнасцю свету

Да праўды хачу ісіці:
Хутчэй спянялі газету
З цяжарам нататак.
Ці
Захочаш ты стаць ашуканцам,
Бязмоўе знішчаць хлуснёй?
У слоў больш не будзе шанцаў —

Адай іх глухмені.
Ёй
Не кожны аддацца гатовы,
Мы ж — зможам. Ну! Раз, два, тры!

Сціхаюць патроху словы,
Не рвуць нас ужо знутры.

Фота Кастуся Дробава.

Павел АСТРАВУХ

Калі даўжэй

***

Калі даўжэй паходзіш на гэтай зямлі,
пабачыш: грубейшымі сталі
не раптам камлі,

там, дзе стаялі палі, цяпер палі,
пабачыш у друз ператвораныя караблі;

пачуеш, як абуджаецца ў зерні расліна,
пачуеш усё тое, што стаіцца
пачутым павінна,
як горад паўзе па пагорках,
нібыта пухліна,
як маці ў цемры бязгучна адмольвае сына;

адчуеш на дотык камень, і ваду, і пясок,
пачуеш вясной, як па дрэве
расходзіцца сок,
а калі ты сапраўдны што ні на ёсць
мастак —
паішчасціць паветра паспрабаваць
на смак.

Дзіўна, але аднекуль я ведаў заўжды:
дарога абавязкова вядзе да вады.

Дзе колісь спявалі дзіды — ляжаць дзяды
паміж дзядоўніку ды лебяды.

Скарб

Няможна купіць ні за якае золата
Месяца срэбра, нябёсаў пурпур.
Дзень, што няўдала надвое расколаты, —
Як занядбаны разбураны мур:

Ідзе па сцяне нібы шнарам расколіна,
Плюшч неадступна паўзе па слядах,
І камяні, што вякамі намолены,
На неба глядзяць праз правалены дах.

Найлепшы твой скарб застанецца
на беразе,
Калі, як рака, за сабой панясе
Час пад празрыстым і прывідным
ветразем, —
І ціха растане ў вачах пакрысе...

***

Я буду спяваць на мёртвай мове
сваё жыццё.
Сабачае — скажу на воўчае
выццё.

Я ўпэўнена пачуваюся
на зямлі,
пакуль без мяне ссумаваліся
караблі.

А ў небе млосна, а ў небе — мілосна,
а ў небе імжа,
нарэж паветра кавалкамі
без нажа.

На ўсе зададзеныя пытанні
адкажам: быць!
На самай прыгожай і ўзнёслай мове
я буду спяваць.

Галіна
КАРЖАНЕЎСКАЯ

«І чаму людзі так смачна ядуць?» — думаў Джэк, седзячы каля кухоннага стала. Яму «свяціла» законная пячэнька пасля ранішняга чаю. Ён бы гэтыя пячэнькі еў ды еў, трушчыў ды трушчыў... На жаль, не належыць па рангу. Сабака — істота залежная, ён на ўтрыманні, на вечным пансіёне ў гаспадароў. Найбольшая прывілея — вылізаць талерку ад марожанага або падставіць галаву гаспадыні, калі яна ляжыць на канапе перад тэлевізарам. Каб гладзіла. І то адпхне, калі не ў гуморы.

Джэк рос разумным «хлопчыкам». У паўгода навучыўся адчыняць дзверы ў пакой гаспадыні, будзячы яе шкрабаннем. Зусім нескладана падняцца і націснуць лапаю на ручку. Складаней падняць з ложка на прагулку. Для гэтага даводзілася браць у зубы шкарпэтку і падсоўваць ёй пад руку. Пачне адбіраць — хутчэй раскатурхаецца і апранецца. Цярпець апрапанне было невыносна. Даводзілася пакусаць за лыткі (як быў малым) або істэрчыць пры дзвярах і грызці павадок, як вырас.

А яшчэ ён любіў прыносіць на кухню ручнік. «Дзе наш ручнічок? — спеўна пыталася гаспадыня, азіраючыся па баках. — Куды ён падзяваўся?» Джэк імгненне разважаў, потым кідаўся ў калідор і, памітусіўшыся, прыносіў прапажу. Або з сядушкі (куды заносіла яна сама), або з падлогі, куды сцягваў аначку ў надзеі на пачастунак. Бо кожны трук з ручнічком заканчваўся, як у цырку, нечым смачным.

«Ну як ты? Ты харасо?» — па-дзіцячы шапялячы, пыталася пенсіянерка і зазірала дружбану ў карыя разумныя вочы. Ну яшчэ б! Джэку ў гарадскім доме было «харасо» як нікому. Ён увогуле не павінен быў выжыць.

Яго маму Муху прывезлі ў вёску з будоўлі, дзе яна мела ўдачу з'явіцца на свет сярод прыкормленай зграйкі бадзяжак. Вы, можа, думаеце, што ў сабак няма кармы? З адной галадухі дзікая маладзенькая сучачка трапіла ў другую: ёй трапілася скупая і няласкавая вясковая бабуля. Справа нават не ў скупасці, а ў сялянскім дрымучым перакананні, што трымаць сабак трэба на ланцугу і ў чорным целе, карміць варанай бульбай (быццам яны свінні!) і ні ў якім разе не пускаць на парог хаты.

На прывязь Муха не далася. Дуло з макама! Бегала па двары самапасам і брахала на чужых здалеку. Няўлоўная і нястрашная (бо дробная), з-за чаго атрымала адпаведнае імя.

Вёска, дзе гаспадары купілі хату пад дачу, таксама выглядала закінутай і дзікаватай. Сярод насельнікаў былі згаданая бабуля Волька, яе больш шчаслівая таварышка, да якой часта наведваліся дзеці з унукамі, два пітушчыя браты (адзін другога ўрэшце выгнаў), а таксама пара сярэдняга ўзросту вернікаў невядомай царквы. Вярнуўшыся на радзіму, расіянка не разабралася ў цэнах і няўдала выбрала месца для пасялення. Домам для яе і другога мужа стала спархнелая, даўно зачыненая пачатковая школа.

Да гэтага Богам забытага паселішча былой Заходняй не даходзіў транспарт, бо не праклалі людскай дарогі, адно два разы на тыдзень прыязджала і гудзела аўталаўка. Сабак для размнажэння там

не назіралася, акрамя недалёгі на прывязі, які вартаваў «школу». Тым не менш, Муха рэгулярна, раз за сезон, знікала з двара на некалькі дзён, каб потым ашчаныцца. Яе дзецьмі гэтак жа рэгулярна баба Волька ўгнавала глебу.

Дачнікі адчувалі сябе ў вёсцы чужакамі. З мясцовых, што наведваліся з горада, большасць тут нарадзілася і вырасла. Кантактавалі яны самі з сабою, па выхадных збіраліся і, дзюбнуўшы, слявалі песні, кожную вясну ўпрыгожвалі крыж пры вуліцы і запрашалі бацюшку для асвячэння. Да новенькіх прыходзілі хіба цэменту пазычыць ды якога рубероіду.

Зачапіліся новенькія толькі за адзіночную Вольку. Наведвалі, прывозілі гасцінцы, куплялі ёй на Жданах жывых курэй. Прыбіраць у доме яна не давала, але дазваляла падкормліваць гаротную

Фота Кастуся Дробава

Муху. Тая бліжэй чым за пяць крокаў не падыходзіла — паглынала сасіску з лёту. Пазірала сарамліва, з удзячнасцю махала хвосцікам, гэтак праяўляючы сваю лаяльнасць.

Урэшце ў галаве дачніцы саспеў нечаканы план, і яна сказала бабулі пры сустрэчы: «А пакіньце для нас шчанючка».

Што гэта было? Ці то прыхамаць, ці то дзівацтва, ці то штосьці падсвядомае. Справа ў тым, што сабака ў доме быў — знойдзена калісьці караткалапая Віта. Мала і стала аднаго дармаеда, ці што?

Баба Волька падзівілася просьбе і з найбліжэйшага па часе прыплоду пакінула адзін сляпы камячок. Так Муха ўпершыню зведала шчасце мацярынства, а Джэку выпаў джэк-пот: ён выйграў жыццё. І зусім не такое, як у мамы. Адбылася першая сустрэча, першая прыглядка. Таўсматы белы «хлопчык» у рудой папонцы (Муха была спрэс рыжай) пазіраў насцярожана. Калі маці падпусціла яго да цыцкі, баба дзіву далася. Глянцце, корміць! У вечна галоднай Мухі рана скончылася малако.

Дачнікі трохі вычакалі і забралі шчанючка да сябе. Ён пасяліўся ў трохпакаёвай кватэры, пагрыз пару тапкаў, перахварэў усімі дзяцінымі хваробамі і вырас у прыгажуну — трохі меншага за аўчара, але мажнейшага за сваю мамку. У ім незнаёмая жанчына на вуліцы нават прызнала пароду: «Вылітая лайка!»

Дэпрэсія

Апавяданне

Джэк з Вітай лёгка знайшлі агульную мову. Пасля аперацыі яна не мела полу і магла быць проста таварышам. Ніякага гыркання, не тое што паміж гаспадарамі. Маглі падушэць, панасіцца па кватэры, цярліва на адным сядзенні трэсліся ў машыне, разам выходзілі на прагулку. Толькі маладзён на павадку, а Віта сама па сабе, асобна. Бывала, цюцька дзесьці загульвалася, яе даводзілася клікаць, чакаць, а то і шукаць. «Ды яна ўжо, мабыць, не чуе», — казаў гаспадар.

Трэба дадаць, што раней ад Віты ніхто клопатаў не меў. Паводзіла яна сябе ненавязліва, сціпла і ні на што не прэтэндавала з прычыны прыроднай ціхмянасці. Джэк спаў на крэсле, растапырыўшы ўсе чатыры лапы, а яна — скруціўшыся абаранкам каля ўнітаза (сама такое месца выбрала).

калі для дачок і ўнукаў сталі дзедом і бабай, зусім падобна, забыліся, як іх запісалі бацькі ў метрыках.

Джэк любіў іх аднолькава. Гаспадар часцей вадзіў на двор, асабліва ўранку, часцей дазваляў вольніцу — адпуская з павадка, прыносіў «сабачую радасць» — ліверку. Увечар, стомлены і паддаўны, пытаўся ў жонкі: «Сабаку павядзеш?» Пытанні былі яго ўлюбёнай формай зносін. «Чорнага цэлюю буханку купіць ці палову?» А пасля ўсё роўна выявіцца, што купіў не тое і не столькі.

На сваю гістарычную радзіму Джэк дабіраўся толькі па выхадных, бо гаспадар працаваў. Калі пачыналіся зборы і з лоджы выносілі карзінку для кошкі, Джэк вар'яцеў: падскокваў да столі і якатаў, як гончая перад паляваннем. А ў машыне лавіў носам паветра з форткі і аглядаў краявіды. У вёсцы ён перш-наперш прабяжыцца па сядзібе, панюхае мышэй і кратаў у норах, потым непрыкметна знікае з вачэй і шуруе на сяло. Калі ў Мухі завялося наступнае дзіця (шкада стала, прызналася баба), то лётаў да брата пагуляць. Праз год іх мамка згіннула: увязалася за хартамі і не вярнулася з лесу. Верагодна, замінала паляўнічым здабываць звяроў.

Спаў пёс на верандзе, расцягнуўшыся на доле паблізу ад гаспадара. З ім жа мог выбрацца і ў лес, адкуль прыносіў на сабе па некалькі крывапійцаў-кляшчоў. Гаспадыня, войкаючы, брала дома пінцэт, пырскала на поўсць адэкалонам і з агідаю здымала няпрошаных гасцей па меры выяўлення.

Хто мог думаць, што ад аднаго такога ліхадзея згіне іх папаялушка Віта?

Чатырнаццаць год — нямала для сабакі. Спачатку яна перастала есці. У ветклініку завялі адразу, там яе паклалі на стол і пракапалі. Назаўтра пракалолі, прыпісалі лекі. Нішто не дапамагала. Галадоўка доўжылася і нічога добрага не прадвясчала. Урэшце старэнькая злегла, і гаспадыня пайла яе вадой са шпрыца. (Джэк добра ведаў, што такое шпрыц; яго ўколамі даймалі неаднойчы.) Віта памірала цішжом, не падаючы голасу і, здавалася, усё-ўсё разумела. Зрэдку паднімала галаву і цёпкала язычком. Так яна прасіла піць. У доме, як хмара, павісла прадчуванне бяды. У бяды быў нават свой спецыфічны пах — гэта пах намочанай падсцілкі.

З кожным днём Віце рабілася горай, гаспадыня моўчкі плакала і не звяртала на Джэка ўвагі. Яна зусім перастала яго гладзіць і толькі механічна выстаўляла міску з ежай. Упершыню за многа гадоў рахманая сучачка стала цэнтрам сусвету. Гаспадар моўчкі і без бачных эмоцый назіраў за гэтай агоніяй, пакуль яны з жонкай не прынялі нейкага рашэння. Абвяляю Джэкаву сяброўку ўмасцілі ў вялікую дарожную сумку і некуды панеслі. Сумка вярнулася пустою.

Роўна месяц Джэк зранку не падыходзіў да міскі, ежу прымаў толькі ўвечар. Пануры, ляжаў у італьні, паклаўшы на лапы вялікую галаву. Яго абмацвалі, абследавалі, балюча бралі кроў з вуха (таксама падазравалі ўкус кляшча), урэшце прывыклі і пачалі думаць, што ён проста памяняў рэжым кармлення. Дзівакі! Яны так і не даўмеліся, што ў сабакі звычайная дэпрэсія: ён сумаваў без сяброўкі.

Творчы адрасат — дзеці

У колішняга супрацоўніка газеты «ЛіМ» вядомага пісьменніка Віктара Гардзея гэтым летам юбілей. Але прыгожая дата трохі пазней, 19 жніўня. Сёння ж хацелася б згадаць, што адным юбілеем творчасць ураджэнца вёскі Малыя Круговічы сёлета не абмяжоўваецца: 45 гадоў таму ён выдаў знакавую — для ўласнага творчага шляху і беларускай літаратуры наогул — кніжку для дзяцей «Чырвоны грабенчык».

Стаўленне да дзіцячай літаратуры назіраецца самае рознае. Нехта лічыць яе справай несур'езнай, другаснай. Але хіба не маюць рацыі тыя, хто кажа: для дзяцей трэба пісаць так добра, як і для дарослых, толькі яшчэ лепш?

Дзіцячае ўспрыманне прыгожага натуральнае, не зашорана ўстаноўкамі. Таму падмануць пачынаючага чытача, навізаць яму тую ці іншую чытанку не магчыма.

Па вялікім рахунку, поспех у галіне дзіцячай літаратуры — гэта прызнанне таленту пісьменніка, найлепшае сведчанне таго, што творца адбыўся.

Яскравым прыкладам выступае і літаратурная постаць В. Гардзея.

У дзіцячую літаратуру — прынамсі ў фармаце кніжных выданняў — гэты творца прыйшоў амаль адначасова з сур'езнай заяўкай на званне паэта: праз год пасля першага зборніка вершаў «Касавіца», у 1976 г., убачыў свет «Чырвоны грабенчык».

*Малаком разліўся ранак
Над зямлёю веснавой.
Сонейка плыве з туману —
Піць той пенны сырадой.*

*Як нап'ецца сырадой,
То румянец на ішчацэ,
Паплыве па-над вадою,
Пакупаецца ў рацэ.
(Верш «Сонейка»)*

Такімі цёплымі радкамі адкрываецца дзіцячы свет кніжак В. Гардзея, пачынаецца знаёмства маленькага чытача з жыццём, яго адценнямі і правамі. Галоўная ўвага аўтара скіравана на прыроду. Сімптаматычна, што вершамі ахоплены па-колаўска гадавы кругазварот: ад вясны да зімы. Але асноўнае месца адведзена «цёплым» старонкам — ці то ў сэнсе лета, ці то ў сэнсе пазітыўнага ўспрымання любой пары года.

Характэрнай асаблівасцю дзіцячай творчасці В. Гардзея з першых радкоў становіцца вобразнасць. Зрэшты, так і павінна быць. Тым больш што паэт мае ўбачыць, а галоўнае, перадаць самымі рознымі сродкамі, ажывіць і зрабіць зразумелымі для дзіцячага ўспрымання тую ці іншую з'яву прыроды. Так, вясновы ручаёк не проста цячэ — даганяе братоў, якія «па рэках // Служаць спраўна чалавеку», раница не надыходзіць — працірае вочы, гарбуз з грады прыбіраюць не таму, што яго можа пашкодзіць мароз, а з прычыны прастуды.

Нават калі падобная метафарызацыя адбывалася б як самамэта, тыя радкі маюць права на існаванне. Перадусім таму, што іх эстэтыка і па-мастацку высокая, і псіхалагічна даступная рэцыпіенту. Тым не менш на гэтым аўтар не спыняецца. Для яго такі падыход — адзін са шляхоў прапедэўтыкі ў свет прыроды. З аднаго боку, даволі займальны, з іншага — які ненавязліва, неўпрыкмет схіляе і да каталізацыі працэсу мыслення дзіцяці. Бо метафару ж трэба разгадаць! Да таго ж правільны вынік разгадкі прынясе дадатковае задавальненне малому чытачу. Такім чынам, яго інтэлектуальнае развіццё заахваецца. Прычым да гэтага прышчапляецца інтарэс і любоў. Паэт неў-

рыкмет вучыць атрымліваць радасць ад разумовых працэсаў.

Эстэтыка В. Гардзея ненавязлівая. Яна адаптаваная да светапогляду патэнцыйнага чытача, які толькі-толькі прыйшоў да кніг. Аўтар хутчэй дапамагае ўгледзецца прыгажосць нашага свету. Многія вершы (як і сама кніжка) пачынаюцца з пейзажнай замалёўкі:

*Сонца яснае ўставала,
І туман сплываў, як дым,
Жураўліха танцавала
З журавелькам маладым.
(Верш «Танцы журавоў»)*

Іншым разам замалёўка складае цэлы твор, з'яўляючыся самадастатковай. Таму што аўтар не толькі піша карціну — ён тлумачыць яе з'яўленне і логіку існавання:

*Будуць піць вяду лясы,
Травы,
Кветкі,
Верысы.
Будуць піць вяду жыты,
Асака
Ды чараты.*

Паэтам не проста вышукваецца прыгажосць у навакольным жыцці, — звычайныя рэчы, з'явы В. Гардзея дапамагае ўбачыць прыгожымі і разумнымі. Прычым на мове, дзіцяці зразумелай. Так і адбываецца эстэтычнае выхаванне.

Акрамя яго адзначым і аптымістычнае гучанне кожнага радка. Аптымізм гэты натуральны, нявыштукананы. Ім у паэта абарочваецца нават прыход восені, самай змрочнай пары года. Толькі патрэбна разгледзецца у яе з'явах і элементах вітальнасці. Так, у вершы «Сланечнік» «брат і палечнік» сонцу хваліцца, быццам ён грэе «ўсіх сваім цяплом».

*Але вось прыходзіць восень,
І хвалька травінкі просяць:
— Халадэча на дварэ,
Ты б, сланечнік, нас сагрэў,
Каб сцюдзёнаю расой
Нам не мыцця раницой...*

*Ды ад сорама, канечне,
Голаў апусціў сланечнік.*

Як відаць, дзіцячая паэзія В. Гардзея шчодро перасыпана гумарам — лёгка ўспрымальным, разам з тым тонкім. Бываюць творы, у якіх усмешка з адначасовым спалучэннем хітрасці і наўнасці:

*— З'еш салодкі яблык, дзеду,
Што ў суседа я нарваў.
— Дзякуй хоць сказаў суседу?
— Дык мяне ж ён не дагнаў...
(Верш «Добры ўнучак»)*

Побач з вышэйадзначанымі «кампанентамі» адрасаванай дзецям вершатворчасці В. Гардзея заўсёды ходзіць мараль. І зноў-такі без агрэсіі. Але далікатна ўспрымальна.

На дзялянцы, якую В. Гардзея пачаў «кніжна» асвойваць яшчэ 45 гадоў таму, паэт не перастае шчыраваць — і выступае рэгулярна, плённа, арыгінальна. Таму і дзіцячая грамадскасць не толькі прымае па сённяшні дзень творчасць сёлетняга юбіляра, але і ўзносціць яе на афарыстычны ўзровень. Так сталася, у прыватнасці, з наступнымі радкамі:

*У чырвоных новых ботах
Ходзіць бусел па балотах...*

Як відаць з гэтых радкоў ужо знакамитага верша, час зацвердзіў творы В. Гардзея ў якасці класікі дзіцячай літаратуры і агучаная ацэнка таксама не трансфармуецца будучымі пакаленнямі чытачоў і крытыкаў.

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Вольга ІВАНОВА:

«Станоўчы чытацкі водгук неверагодна натхняе»

На рахунку Вольгі Івановай больш за трыццаць завершаных кніг. Мяркуючы па рэйтынгах шматлікіх літаратурных інтэрнэт-парталаў і кнігарань, у пісьменніцы ёсць свая аўдыторыя, што з радасцю вітае яе навінкі і галасуе рублём: купляе друкаваныя асобнікі або іх версіі ў электронным варыянце. Жанр, у якім піша Вольга, а яна з дзіцінства верыць толькі ў гісторыі са шчаслівым канцом, — рамантычнае фэнтэзі. Дзявяты раман пісьменніцы «Ты богіня, детка! или Игры Посейдона» вось-вось з'явіцца на паліцах крам.

— Як прыйшлі менавіта да фэнтэзі?

— Фэнтэзі — тая ж казка, толькі для дарослых. Чытачы адкрываюць такія кнігі, каб адпачыць ад рэальнасці, праблем. Толькі, мабыць, тэмы ў іх уздымаюцца больш сур'езныя. Апазданні, аповесці і нават міні-раманы я пачала складаць яшчэ ў школе. Галоўнымі героямі звычайна становіліся мае сяброўкі. За сапраўдных кнігі ўзялася гадоў дзесяць таму, калі была ў дэкрэтным адпачынку. Спачатку пісала ў стол. Не верыла, што калі-небудзь змагу выдацца. Потым ужо даведлася, што ёсць інтэрнэт-парталы, дзе можна паказаць тэксты чытачам. Спярша, у 2016 годзе, выклала свае раманы на сайце «Самиздат». Ён калісьці быў вельмі папулярны, і адтуль выйшла шмат аўтараў. Аднак там я прабыла нядоўга, бо з'явілася больш цікавая пляцоўка для публікацыі — «Літ-эра» (цяпер гэта «Літнет»). Паралельна ўсё ж рызыкнула і разаслала рукапісы ў выдавецтвы, праўда, адказаў тады не атрымала. Прайшло некалькі гадоў, перш чым

мяне заўважылі і вырашылі выдаць мае творы. У гэтым плане 2019 год стаў для мяне шчаслівым. У выдавецтве «Автограф» выйшла мая першая кніга «Голос ведьмы», а вядомае расійскае выдавецтва «Альфа-книга» прыняло да друку раман «Мохито для изгнанника Тьмы».

— Вы кажаце, што пішаце раманы хутка і абавязкова завяршаеце кожную распачатую гісторыю. Няўжо так было заўсёды?

— За ўсе гады я не дапісала толькі адну кнігу. Але ўжо ёсць ідэі, як яе дапрацаваць у іншым антуражы. На адну гісторыю мне патрэбна тры-чатыры месяцы. Дапускаю, што камусьці гэты тэрмін можа падацца занадта кароткім. Аднак я ведаю аўтараў, якія спраўляюцца за месяц-два. Ніякага сакрэта ў маёй «пладавітасці» няма. Стварэнне кнігі — тая ж праца. Таму пісаць трэба кожны дзень, хоць патроху, праз «не магу». Тады гэта ўваходзіць у звычку. А каб у галаве з'явіўся сюжэт для новай гісторыі, часам бывае дастаткова выпадкова ўбачанага малюн-

ка, фатаграфіі або пачутай мелодыі, нават нейкай фразы. Дапамагае і стварэнне плана для будучай навінкі. У ім адлюстроўваюцца ключавыя, паваротныя моманты, крыху інфармацыі пра герояў. Хоць бывае, што ў працэсе сюжэт крута адыходзіць ад задуманага.

— Ці можа аўтар паўплываць на публікацыю адпраўленага ў выдавецтва твора або прасоўванне ўжо надрукаванай кнігі?

— Спачатку — выбар выдавецтва. Важна, каб там друкаваліся кнігі менавіта таго жанру, у якім працуе пісьменнік. Нават у пачаткоўца ёсць усе шансы трапіць у серыю: рамантычнае, гумарыстычнае або падлеткавае фэнтэзі, сучасныя любоўны раман, гісторыі для дарослых з рэйтынгам «18+», рэтрадэтэктывы — варыянтаў шмат. Іншая справа — асобная аўтарская серыя. Там выдаўца цікавіць, ці ёсць у аўтара свая шырокая аўдыторыя ў сетцы.

Дакладных тэрмінаў, у якія рэдактар адкажа на ліст аўтара з рукапісам, няма. Атрымаць згоду да друку можна і праз два тыдні, і праз месяц, а можна і зусім не дачакацца зваротнай сувязі. Як правіла, выдаўцы не абіяжарваюць сябе ні адмовай, ні тым больш тлумачэннем прычын. Калі ж тэкст прыняты, дасылаюць дагавор. Некаторыя выдавецтвы просяць тэхнічнае заданне для мастака, які малюе вокладку. А прасоўванне ўжо гатовай кнігі цалкам кладзецца на плечы аўтара. Рэкламныя пасты ў сацыяльных сетках і на літаратурных пляцоўках, разнастайныя розыгрышы і віктарыны — усе сродкі прымальныя.

Выдатным варыянтам для аўтараў-пачаткоўцаў можа стаць друк па патрабаванні. Выдавецтва ў гэтым разе не

рызыкне, а друкне невялікія пробныя тыражы, каля ста асобнікаў, а пры наўнасці попыту дадрукоўвае кнігі.

Калі справы зусім не ідуць, не варта адчайвацца. Атрымаць зваротную сувязь і знайсці свайго чытача можна праз тыя ж літаратурныя парталы. Для майго жанру гэта «Літнет», «Продаман» і «Призрачные миры». Астатняе можна паспрабаваць апублікаваць на папулярным сайце «ЛітРес: Самиздат». Універсальная парада — не спыняцца, вучыцца і ўдасканальваць навыкі. Па-першае, зараз даступна вялікая колькасць літаратуры па пісьменніцкім майстэрстве. Па-другое, з'яўляюцца пісьменніцкія курсы, не толькі вочныя, але і анлайн. Я сама, напрыклад, як і многія мае знаёмыя аўтары, прайшла серыю майстар-класаў «Майстар тэксту» ад выдавецтва «Астрель».

— Ці ёсць залежнасць паміж запатрабаванасцю вашых кніг і жаданнем пісаць новыя? Не палюхае думка пра магчымы «правал» чарговай гісторыі?

— Станоўчы чытацкі водгук неверагодна натхняе. Адрозніваецца тысяча новых ідэй ды імпульс да працы. Пры гэтым спусташэнне і расчараванне пры няўдачы нейкай гісторыі, — з'ява часовая. Я гэта разумю і знаходжу ў сабе сілы дапісаць раман для сябе і тых, каму ён усё ж спадабаўся. Таму што ідэя ўжо нарадзілася, і яе трэба ўвасобіць. Адна з маіх першых кніг выйграла ў конкурсе выдавецтва «АСТ». Я была вельмі шчаслівая, чакала сваёй першай публікацыі, але праз два месяцы пасля конкурсу серыю закрылі і пра пераможцаў забыліся. Нягледзячы на тое, кніга ўсё ж такі пабачыла свет, хай і ў іншым выдавецтве...

Павел САЛАЎЕЎ

Прадвеснік беларускага адраджэння

Такім увайшоў у гісторыю беларускай літаратуры паэт, пачынальнік філасофскай лірыкі Янка Лучына (Ян Неслухоўскі), з дня нараджэння якога (6 ліпеня) споўнілася 170 гадоў. Яго псеўданім паходзіць ад страчанай часткі прозвішча продкаў, прыдомка Лучыўка, і сімвалізуе духоўную лучнасць аўтара з беларускім народам, яго асветніцкую ролю, падобную лучыне, крыніцы святла ў сялянскай хаце.

Нарадзіўся Янка Лучына ў Мінску ў сям'і калежскага асэсара на Купалле, таму і назвалі яго Янкам. Сям'я Неслухоўскіх жыла ва ўласным доме, які стаў на вуліцы Юр'еўскай пад нумарам 23. У кнізе Соф'і Кавалеўскай «Менскія абразкі» гаворыцца, што належаў ён «да вельмі вядомых, неадлучных ад горада» дамоў. Тут збіралася інтэлігенцыя, абмяркоўваліся мясцовыя грамадскія і культурныя падзеі. Маленства будучага паэта прыпала на час, калі ўсе жылі ў прадчуванні грамадскіх перамен. Атмасфера сям'і Неслухоўскіх, дзе госці і гаспадары выказвалі свае думкі і патрабаванні надзеі, спрыяла абуджэнню грамадзянскай свядомасці хлопчыка.

Спачатку вучыўся Янка Лучына ў Мінскай гімназіі, потым паступіў на матэматычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Аднак неўзабаве пад уплывам папулярных тады ідэй пазітывізму захацеў стаць інжынерам і перавёўся на механічнае аддзяленне Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута, які скончыў у 1876 годзе. Атрымаўшы дыплом інжынера-тэхнолага, нейкі час працаваў у Тыфлісе ў галоўных чыгуначных майстэрнях. У 1879 годзе ў адзін з прыездаў у Мінск яго нечакана разбіў параліч. Пасля працяглага лячэння (ад хваробы Лучына пакутаваў каля 11 гадоў) хадзіў толькі абапіраючыся на палкі. У свае апошнія гады паступіў на службу ў тэхнічнае бюро Лібава-Роменскай чыгункі. Не адступіўся і ад свайго даўняга захаплення — рыбалкі і палявання.

Бяда не зламала яго, а, наадварот, актывізавала паэтычную дзейнасць. У 1886 годзе ў першым нумары газеты «Мінский листок» надрукаваны яго верш на рускай мове «Не ради славы иль расчёта», які адкрываў газету. Аўтар прамаўляў не столькі ад сябе, колькі ад імя рэдакцыі.

*Не ради славы иль расчёта
Предпринимаям мы «Листок»,
Святая истина — забота
И цель его печатных строк.
Служить стране, глухой, забитой,
Где мрак невежества царит,
В лачуге, где, соломой крытой,
Мужик печально дни влачит.*

Па меркаванні Уладзіміра Мархеля, гэты факт сведчыць пра тое, што ў мясцовым культурным асяроддзі Лучына ўжо быў прызнаным паэтам. У тым жа годзе адбыўся яго паэтычны дэбют у польскім друку:

Янка Лучына.

часопіс «Клосы» апублікаваў верш «Раскоша натхнення». У ім паэт прызнаваўся ў сваёй любові да людзей, да мясцін роднага краю, звяртаўся да песні як да крыніцы радасці натхнення.

З'яўленне яго першых беларускамоўных твораў было выклікана ўражанымі ад выступлення ў Мінску ў 1887 годзе ўкраінскіх артыстаў. У вершах «Усёй трупце дабрадзея Старыцкага беларускае слова» і «Дабрадзею артысту Манько» Янка Лучына выказвае ўдзячнасць украінскім актёрам, якія шануюць мову свайго народа.

Паэт узрушаны ад таго, што магчыма не проста гаварыць на «гутарцы... вясковай», а прамаўляць са сцэны.

*Спявайце ж, Братцы,
смела і звонка:
Не згіне песня і Украіна!
Будзьце здаровы!
Янка Лучына.*

Гэта было яго першае выступленне пад псеўданімам Янка Лучына. Аднак першым надрукаваным па-беларуску стаў верш «Вясновай парой» у газеце «Мінский листок» у 1889 годзе, які паклаў пачатак вяртанню беларускага слова ў друк (пасля паражэння паўстання 1863 года).

Пісаў Янка Лучына шмат, але пераважна па-польску, зрэдку — па-руску. Яго творы з'яўляліся на старонках перыядычных выданняў: рускамоўнага «Паўночна-Заходняга календара за 1893 год», польскіх часопісаў і штогоднікаў «Польскі голас», «Калоссе», «Край», «Праўда», «Жыццё» і інш. Але першая кніга вершаў па-польску «Паэзія» была выдадзена ў Варшаве пасля смерці аўтара ў 1898 годзе. А зборнік беларускамоўных вершаў «Вязанка» выйшаў у Пецярбургу ў 1903 годзе пад выглядам кніжкі на балгарскай мове, каб падмануць расійскую цензуру. У праграмным вершы «Пагудка» паэт выносіць на «братні суд» чытачоў «вязаначку» вершаў, што пісаліся «ў час думкі і ў добрай веры».

Захавалася ўсяго 11 беларускіх вершаў, але вядома, што Янка Лучына напісаў на мове свайго народа паэмы «Пятруся», «Віялета», «Гануся», «Андраэй», якія не захаваліся.

Вялікае значэнне мае яго перакладчыцкая дзейнасць: творы Уладзіслава Сыракомлі, Мікалая Някрасава, Івана Крылова, Генрыха Гейнэ, Гамэра. Асаблівую цікавасць у Янкі Лучыны выклікала творчасць Уладзіслава Сыракомлі. Яго памяці паэт прысвяціў верш на польскай мове «Лірнік вясковы». На беларускую мову Лучына пераклаў яго гавэнду «Ямшчык», верш «Не я пяю — народ божы». Наследаванні і пераклады істотна папаўнялі матывы і настроі яго арыгінальнай творчасці, выконвалі немалую ролю ў станаўленні развіцця ўсёй беларускай паэзіі.

Янка Лучына засяроджваў увагу не столькі на апісанні знешніх з'яў, колькі на духоўным свеце, унутраным перажыванні свайго героя (вершы «Што думае Янка, везучы дровы ў горад», «Стары ляснік» — аўтапераклад урыўка з паэмы на польскай мове «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся»). Зварот да селяніна ў яго творах абумоўлены патрэбамі часу і літаратуры, уплывам папярэднікаў. Сацыяльныя пытанні вёскі закранаў апасродкавана, праз унутраны перажыванні лірычнага героя.

Тэматыка яго беларускамоўных вершаў вясковая, хоць сам паэт быў патомным шляхцічам. Аднак яму не прыйшлося пераадоўваць сацыяльна-псіхалагічны бар'ер: ён арганічна ўжыўся ў сялянскую свядомасць, змог зліцца з пачуццямі і лёсам простага мужыка. Селянін, паводле Янкі Лучыны, не толькі ўвабляе сабой Радзіму, але як носьбіт лепшых маральных якасцей сімвалізуе крыніцу яе годнага жыцця. Ён лічыў, што пашана вяскоўца да зямлі фарміруе, выяўляе светаадчуванне і светапогляд. З уласцівымі яму мяккасцю і лагоднасцю расказваў пра лёс мужыка-беларуса, яго паднявольнае змрочнае жыццё. Адначасова раіў больш давяраць сабе, мець свой уласны розум, не спадзеючыся на дапамогу суседзяў.

Паэмай на польскай мове «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся» Янка Лучына працягвае і паглыбляе сваё даследаванне псіхалогіі простага чалавека. Твор уяўляе сабой шэраг апавяданняў пра паляванні паніча (хутчэй за ўсё прататыпам яго паслужыў сам паэт) і старога лесніка Грышкі ў палескай пушчы, мае рэальную, жыццёвую аснову. У паэму ўключаны беларускія словы, што стварылі адпаведны каларыт. У гэтым творы Янка Лучына фактычна адкрыў беларускі народ, стварыў сацыяльна-філасофскі і антрапалагічна абумоўлены тып беларуса XIX стагоддзя з яго тонкім складам душы, псіхалагічнай адметнасцю цэласнай асобы (ляснкі Грышка).

Паэму «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся» Уладзімір Мархель ставіць упоравень з такімі выдатнымі творами, як «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага, «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча, «якія прадвызначылі з'яўленне "энцыклапедыі беларускага жыцця" — "Новай зямлі" Якуба Коласа». На рэальным, фактычным грунце паэт стварыў выдатны мастацкі твор, у якім змог пранікнуць у псіхалогію беларуса, узяцца да складаных філасофскіх абагульненняў.

Алеся ДАВІДОВІЧ

Блішча(э)лі зоркі

Граматычная варыянтнасць дзеяслоўных формаў выяўляецца ў магчымасці выбару не толькі, напрыклад, мадэлі загаднага ладу (*давайце будзем, будзьма*), але і суфіксаў інфінітыва і, адпаведна, прошлага часу. Неаднойчы даводзілася сутыкацца з падобнымі выпадкамі ў дзеясловах другога непрадуктыўнага класа: *блішчаць* і *блішчыць*, *цурчала* і *цурчэла*... Паспрабуем разабрацца ў гэтым пытанні.

Беларуская граматыка (1985) адзначае: «Літаратурнай нормай трэба лічыць формы з галосным *а*». Аднак калі звярнуцца да сучаснага Глумачальнага слоўніка беларускай літаратурнай мовы (ТСБЛМ, 2016), то можна знайсці: *гучаць* і *гучыць*, *дрыжаць* і *дрыжыць* і інш., а гэта — фіксацыя дзвюх літаратурных формаў (паводле назвы слоўніка). Слоўнік беларускай мовы (СБМ, 2012) падае яшчэ большую колькасць варыянтаў, бо да разгляданых дзеясловаў могуць далучацца прыстаўкі.

Як у такім выпадку паступаць рэдактару ці карэктару? Карыстацца аўтарытэтнымі акадэмічнымі выданнямі, а там кадыфікавана: *блішчаць* і *блішчыць*, *заблішчаць* і *заблішчыць* (СБМ) — 4 формы, *блішчаць*, *заблішчаць* і *заблішчыць* (ТСБЛМ) — 3 формы; *цурчаць* і *цурчэць*, *зацурчаць* і *зацурчэць* (СБМ) — 4 формы, *цурчаць* (ТСБЛМ) — 1 форма. Пры такой кадыфікацыі даводзіцца кожны раз правяраць сустрэты дзеяслоў па слоўніку і выяўляць, ці прысутнічае ў ім форма з суфіксам *-э-*, а гэта маларэальна, бо значна запавольвае працу.

Калі звярнуцца да прыкладаў з мастацкай літаратуры, можна выявіць прыкладна аднолькавую колькасць прысутнасці абедзвюх формаў: «*Тырчэлі* хвойныя капліцы, // Цвілі магількі ля капліцы» (Янка Купала); «З кожным узмахам сякеры дуб слабеў і хістаўся, *дрыжаў* голымі сукамі і ўсім сваім целам» (Якуб Колас); «Бразгалі дзверы, на кухні *цурчэла* вада, у туалете не патухала святло» (Уладзімір Дамашэвіч); «Чуючы, як мякка і цёпла ахінула цела балотная гушча, Міканор амаль без націску ўсадзіў у твань рыдлёўку, узяў на ёй бліскучую аладку, з якой весела *цурчала* вада, шмякнуў наводмаш» (Іван Мележ).

Яшчэ адна заўважаная заканамернасць: у адных і тых жа аўтараў сустракаюцца дзеяслоўныя формы і з суфіксам *-э-*, і з суфіксам *-а-*: «Там ён не *дрыжэў*, а тут калаціла так, што ляскаў зубамі»; «Усе ўбачылі, што рука яе *задрывжала*» (Іван Шамякін); «На дне тваіх вачэй *блішчэлі* зоры, // Далёка так, што цэлага жыцця // Мне не хапіла б даляцець да іх...»; «Бачыў яе вочы, што суха *блішчалі* ў цемры» (Уладзімір Караткевіч). Сёння нельга адзначна сказаць, ці та было першапачаткова ў пісьменнікаў або да пэўных зменаў спрычыніліся рэдактары. Але прыклады пацвярджаюць, што пры такой хісткай норме найлепшае выйсце пры рэдагаванні — пакідаць аўтарскі варыянт.

Абранне рэдактарамі аўтарскага варыянта пацвярджаюць і іншыя прыклады з творчасці пісьменнікаў 1920—1930 гадоў Змітрака Бядулі: «— Ён — чараўнік! Чараўнік! — як зарэзаны крыкнуў з вялікім страхам самы старшы, Грыгор, а Янка-сталяр ухапіўся за тапор, які *тарчаў* у сцяне» і Міхася Зарэцкага: «Мікола ж *тарчэў* з печы сваёй ніжэйшай палавінай». Сёння дзеяслоў *тарчаць* кадыфікаваны слоўнікамі толькі з суфіксам *-а-* (без формы *тарчэць*). Акрамя таго, існуе і семантычны дублет дзеяслова — *тырчаць*, які ТСБЛМ падае як «тое, што і *тарчаць*».

Нармаванне сучаснай беларускай літаратурнай мовы доўжыцца больш за стагоддзе, умоўна з 1918 года, калі выйшла «Беларуская граматыка для школ» Браніслава Тарашкевіча. І пры наяўнасці сучасных слоўнікаў рэдактарская практыка штотым раз вымагае ад супрацоўнікаў рэдакцыі і выдавецтваў аналізаваць моўныя з'явы, рабіць матываваны выбар падчас праўкі, г. зн. адпаведным чынам уплываць на кадыфікацыю моўных нормаў.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Фарбы слепяць вочы, як ранішняе сонца

Пачатак дваццатага стагоддзя выяўляўся найбольш канцэнтраванай мастацкай эпохай у гісторыі чалавецтва. Здабыткі розных культур і плыняў таго часу бесперапынна прыцягваюць увагу даследчыкаў і аматараў прыгожага, розныя з'явы атрымліваюць новыя пераасэнсаванні. Тое, як яны перапляталіся паміж сабой, мастакі адной краіны ўплывалі на мастакоў іншай, кожныя некалькі гадоў на месцы адной плыні ўзнікала іншая.

17 ліпеня ў Мінску адкрылася выстаўка аб'яднання «Бубновы валет», найбуйнейшай творчай групойкі ранняга рускага авангарду. Яно існавала ў 1911—1917 гадах. Мэта мастакоў заключалася ў «распаўсюджанні сучасных паняццяў па пытаннях выяўленчага мастацтва».

Маляўнічасць і жывапіс

Гісторыя аб'яднання пачалася з аднайменнай выстаўкі, удзельнікі якой пасля сфарміравалі «Бубновы валет». «Назва падабалася большасці ўдзельнікаў гэтай выстаўкі тым, што яна выклікала ў тагачасным маскоўскім сытым мяшчанстве, купецтве і дваранстве пачуццё здзіўлення, гідлівасці», — сведчыць Ілья Машкоў.

У хуткім часе, у 1912-м адбыўся раскол групы: тыя, хто імкнуўся да тэндэнцый кубафутурызму і прымітывізму, спліцення еўрапейскіх форм выяўлення і рускага народнага, наўнага мастацтва, аддзяліліся ад тых, хто арыентаваўся на новы французскі жывапіс.

Сярод першых былі Уладзімір і Давід Бурлюкі, Казімір Малевіч, Наталля Ганчарова, Міхаіл Ларыёнаў ды іншыя.

Для другіх характэрны рашэнні фавізму, кубізму і сезанаўскага стылю, постімпрэсіянізму. Зліццё прасторы і форм, што яе напаўняюць, яскрава праяўляецца ў пейзажных работах «бубнавалетаўцаў», постімпрэсіянісцкае адлюстраванне сутнаскага стану асабліва заўважаецца ў нацюрмортах Ільі Машкова і эцюдах Пятра Канчалюўскага. Геаметрычнасць і рэзкі контур колеру характэрны працам Арыстарха Лянтулава.

Назва выстаўкі — «Маляўнічы жывапіс» («Живописная живопись») — метафара Роберта Фалька, якая апісвае творчы метада «Бубновага валета»: выкарыстоўваць жывапісную пластыку, не дапускаючы яе падмены сродкамі іншых відаў творчасці. Гэта карціны без наратыву, складаных сімвалічных вобразаў, без эмацыйных пластоў. Аб'яднанне — нашчадкі рэакцыі на рэалізм і імпрэсіянізм.

Экспазіцыя ў Нацыянальным мастацкім музеі падрыхтавана сумесна з Дзяржаўным гісторыка-мастацкім і літаратурным музеем-запаведнікам «Абрамцава». Абрамцава — маёнтка пісьменніка Сяргея Аксакава,

Ілья Машкоў «Нацюрморт з глушчом і рыбамі», 1917 г.

Арыстарх Лянтулаў «Партрэт М.П. Лянтулавай з ружамі», 1913 г.

пазней — прамыслоўца і мецэната Савы Мамантава. Своеасабліва творчая рэзідэнцыя, якая збірала мноства выбітных мастакоў, пісьменнікаў, акцёраў, навукоўцаў, музыкантаў таго часу. У розныя гады гасцямі Абрамцава былі Тургенеў, Цютчаў, Гогаль, Рэлін, Васняцоў, Левітан, Сяроў, Урубель. Удзельнікі «Бубновага валета» таксама наведвалі маёнтка, стваралі тут свае работы ў 1910—1920-я гады. Тут сучасны французскі жывапіс непазбежна змешваўся са спрадвечным рускім мастацкім мысленнем.

«Гучныя» і «ціхія»

На выстаўцы прадстаўлена не менш за 50 прац удзельнікаў «Бубновага валета». Некаторыя з іх — больш познія, створаныя пасля распаду аб'яднання.

Буйны моцны мазок Пятра Канчалюўскага, выразная каларыстыка яго работ праводзяць яскравыя паралелі з тым, на што арыентаваліся «бубнавалетаўцы», але выяўляе і характар мастака — шырокі, які не баіцца грубасці і неахайнасці, запаўняе ўсю прастору колерам. На палотнах шчыльны аднародны фон: калі важны мост, не відаць ракі. Канчалюўскі канкрэтна і відавочна вылучае, якія аб'екты на выяве важныя, а якія не. Такі падыход да экспазіцыі найбольш цікавы на станковых пано, створаных цыклам у 1909 годзе. На іх яскрава праступаюць уражанні ад Ван Гога і Сезана, палотны кідаюцца ў вочы сваёй мастацкай шчыльнасцю і насычанасцю.

Ілья Машкоў — таксама адзін з заснавальнікаў аб'яднання. Яго працы, прадстаўленыя ў экспазіцыі, адрозніваюцца выразным колерам і нетрывіяльнай перадачай адценняў. Больш мяккія цені, плоская кампазіцыя без перспектывы, строгія межы колераў і аб'ектаў. У яго працах шмат натурны, і яна выяўлена найбольш рэалістычна, але нават у дынамічных, амаль сюжэтных творах адчуваецца больш стану, зафіксаванага, застылага пачуцця, чым наратыву і ўпрыгожанняў. Сярод ранніх работ выдзяляецца «Жаночы партрэт (на фоне шпалер)». Але адной з найважнейшых карцін у экспазіцыі з'яўляецца «Нацюрморт з глушчом і рыбамі». Гэтае палатно — пераход ад эксперыментальна да выкарыстання вынікаў эксперыментальна, да пластычнай, колеравай і кампазіцыйнай цэласнасці.

Арыстарх Лянтулаў больш, чым астатнія мастакі, працуе з прасторай, а не з аб'ектамі. Яго жывапісу характэрны стрыманасць нават у яркіх колерах, недакладныя межы аб'ектаў, але яскравыя межы колеру, рэзкі цені. Прычым колер нярэдка вырашае кампазіцыйныя задачы. Самая буйная яго работа на выстаўцы — «Партрэт М. П. Лянтулавай з

ружамі». Гэта абстрактна-кубічная выява жанчыны, сабраная быццам з аскепкаў шкла, з парушанымі прапарцыямі. Па ёй найбольш заўважна, як бачанне мастака запаўняе, затапляе аб'екты.

Роберт Фальк на гэтай выстаўцы прадстаўлены ўсяго толькі дзвюма карцінамі. Але і на іх заўважна пэўная дынаміка і ў колеры, і ў кампазіцыі. Каларыстыка значна больш стрыманая, калі не сказаць, змрочная.

Васіль Раждзественскі таксама адрозніваецца спакойным мастацкім метадам, але яго бачанне далёка не змрочнае. Ён карыстаецца пастаральнай палітрай, абазначае мяккія, крыху размытыя межы. На выстаўцы прадстаўлены цыкл паўночных работ, некалькі яго «рыбных» сюжэтаў, якія заўважныя кампазіцыйным збегам нацюрмортаў з пейзажамі.

У куратарскай анатацыі да выстаўкі пазначана: «Мастакоў аб'яднання «Бубновы валет» з вялікай доляй умоўнасці можна падзяліць на «гучных» і «ціхіх». Да першых адносяцца Канчалюўскі, Машкоў і Лянтулаў, да другіх — Фальк і Раждзественскі. «Дзяленне» вызначалася выключна мастацкім тэмпераментам мастакоў».

Мікалай Кузняцоў адрозніваецца лакальнасцю ў стылі адлюстравання колеру. Майстар выбірае шчыльнае запаўненне фона, мяккія контур, традыцыйныя тэмы для адлюстравання, статычныя аб'екты.

Аляксандр Асьмёркін — вучань Ільі Машкова, ён таксама часта працуе з нацюрмортам, але найбольш з раслінным, кветкавым. Перайманне таксама прасочваецца ў падыходзе да колеру. Строгія межы ў канкрэтных аб'ектаў і размытая, абстрактная прамалёўка расліннай масы — контур фізічных рукатворных прадметаў утрымлівае хаатычную прыродную энергію.

Нягледзячы на адны і тыя ж карані, крыніцы натхнення, няпроста выявіць падабенства ў творчых метадах

Пётр Канчалюўскі «Дом у Абрамцаве», 1909 г.

мастакоў «Бубновага валета». Кожны з іх мае своеасаблівы падыход і да прадметаў, і да спосабаў адлюстравання. Кожны з аўтараў канцэнтруе свой мастацкі досвед, уласныя ўяўленні пра сучасны і пазачасавы падыход да творчасці і мастацтва.

У канцы куратарскай анатацыі да выстаўкі прыводзяцца словы Роберта Фалька: «Мы ўсе — людзі звычкі, і мы ўсе забываем нашы першапачатковыя жывыя, свежыя адчуванні. Цыбуля, бульба — амаль кожны дзень мы бачым гэтыя прадметы і ведаем, што іх можна з'есці і г. д. Людзі — лянівныя, сонныя істоты, мы не любім кожны дзень зарабляць сабе жыццёвыя адчуванні наноў, любім жыць звыклымі ўяўленнямі. Трэба прагнуцца. Толькі тады пачынаецца мастацтва». Мастакі «Бубновага валета» выбіралі метады, што ўступалі ў супрацьстаянне і з рэалістычнай пляскацасцю, і з імпрэсіянісцкай хуткаплыннасцю моманту. Іх стыль фіксуецца паміж гэтымі думкамі станами. Выходзіць з межаў простага, непасрэднага адлюстравання рэчаіснасці і ў той жа час бачыць нагоду для мастацкага асэнсавання ў нечым больш грунтоўным, чым вокаментны, мімалётны момант прыгажосці. Адна з найбольш комплексных задач мастацтва — выцягваць са звычайных рэчаў выявы душы прадметаў, іх грунтоўнае глыбокае значэнне, выварочваць прастору рэальнасці, спыняць і фіксаваць адчуванні ў іх паўнаце. Часам статыка патрэбна дынаміцы, каб прымусіць чалавека прыгледзецца да нязвычайнага і нарэшце прагнуцца.

Дар'я СМІРНОВА

У старасці свае правы...

Сёлета «Славянскі базар у Віцебску» прапанаваў адметную тэатральную праграму, аснову якой склаў ужо традыцыйны «Лялечны квартал». У межах міжнароднага праекта гледачы і ўдзельнікі мелі магчымасць убачыць як спектаклі для дзяцей і дарослых на сцэне Беларускага тэатра «Лялька», так і разнастайныя вулічныя пастаноўкі і перформансы. Як адзначаюць арганізатары, да ўдзелу ў фестывалі запрашаюцца найцікавейшыя калектывы лялечнікаў з краін блізкага і далёкага замежжа, здатныя спалучаць традыцыі з плённымі пошукамі ў рэчышчы сучаснага мастацтва. Дапоўнілі праграму «Тэатральныя сустрэчы», якія праходзілі ў Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Якуба Коласа. Распавядаем пра некаторыя з пастановак, што ўбачылі жыхары Віцебска і госці «Славянскага базару». Дарэчы, гледачам даводзілася выбіраць — часам спектаклі на розных пляцоўках праходзілі адначасова. Але на радасць дзецям і бацькам некаторыя паказы адбываліся двойчы, таму можна было падабраць зручны час.

Гаспадары тэатра «Лялька» вырашылі паказаць публіцы адразу тры спектаклі. Адзін з іх — «Мой вялікі маленькі дзядуля», пастаноўка мастацкага кіраўніка тэатра Віктара Клімчука і мастака Дзмітрыя Гаралевіча. У афармленні, між іншым, выкарыстаны малюнкi і мультфільмы, якія стварылі дзеці анімацыйнай студыі «Мы ёсць», што працуе на базе РНПЦ дзіцячай анкалогіі, гематалогіі і імуналогіі. Гэта надало і без таго кранальнаму твору адценні трагічнасці і смутку.

У спектаклі, створаным паводле твора Сяргея Рублеўскага «Гузик-Гузик», можна вылучыць дзве выразныя сюжэтныя лініі. Першая — гісторыя ўзаемаадносін дзядулі і ўнучкі, дзе дарослы — адзіны чалавек, які разумее ўнутраны свет дзіцяці. Ці не таму што, як кажуць, стары — тое, што і малы?.. Другая лінія распавядае пра ўзаемадзеянне дзядулі з іншымі людзьмі, сталенне і захаванне свайго «я». Тут гаворка вядзецца і пра разбурэнне ўнутранай планеты дзядулі-казкі, і пра страх перад незнаёмым светам, і пра адзіноту маленькага чалавека, які застаецца са сваімі марамі і пытаннямі саманасам, пакуль бацькі заняты дарослымі клопатамі (варта згадаць красамоўны эпізод, калі падрыхтоўка і святкаванне дня нараджэння маленькай Ляды, якія суправаджаюцца непатрэбнай мітуснёй, абмеркаваннем серыялаў і плёткамі, нашмат важней, чым пачуцці і жаданні самой дзядулі).

Пензенскі абласны тэатр «Лялечны дом» раскажаў гісторыю злчынства «Забіць Караля» (паводле п'есы Славаміра Мрожака «Караль»). Твор рэжысёра-пастаноўшчыка Уладзіміра Бірукова і мастака-пастаноўшчыка Віктара Ніканенкі пра тое, як інтэлігентны чалавек, Акуліст, ламаецца пад націскам сляпой сілы, бо падслепаваты Дзядуля павінен забіць нейкага Караля, якога ніхто не бачыў (гэта і не мае значэння, як не маюць значэння ні яго нацыянальнасць, ні рэлігія, ні выгляд), — «у старасці свае правы». Яго пошукі кіруе Унук, своеасаблівы ідэолаг барацьбы з Каралем. Рагуючы сваё жыццё, Акуліст прызнае права Дзядулі паляваць на людзей і накіроўвае гэтую сілу на іншага чалавека. Ідэя каралізма, як называе аўтар апантанасць Дзядулі, даведзена да абсурду і паднята вышэй за ўсе чалавечыя каштоўнасці. Стваральнікі неаднаразова падкрэсліваюць: кожны можа стаць Каралем, калі ён хоча чымсьці адрозніваецца ад чалавека з зараджанай стрэльбай.

П'есу Славаміра Мрожака, напісаную ў 1961 годзе, можна аднесці да ліку найлепшых прыкладаў тэатра абсурду. Між тым у тэхнічным плане яе даволі лёгка ставіць, таму акцэнт у такога тыпу спектаклях павінен быць зроблены на саміх героях, гуку і асвятленні. Калектыву «Лялечнага дому» ўдалося перадаць агульны настрой твора і паказаць герояў бліжэй

Сцэна са спектакля «Усе мышы любяць сыр».

Няхай і на другім плане, але выразна счытаюцца сумненні і хваляванні другога героя — дзядулі Сярожы, які, падкрэсліваецца, «тут не назаўжды». Побач з унучкай герою складана забыць свой узрост і статус. Думкі аб сваёй будучыні замяняюцца на думкі аб цяжкасцях жыцця, якія чакаюць Ляду. Зрабіць правільныя высновы і знайсці для яе правільныя словы — ці не ў гэтым сапраўдная мудрасць, ці не ў гэтым ідэал для ўзаемаадносін старэйшага і малодшага пакалення? Заўважым: не бацькоў і дзяцей — тут прасторы для роздумаў хопіць надоўга і ўсім.

да тых, якімі іх зазвычай (з-за неабходнай абстрактнасці) не бачыць чытач: упэўненымі і бязлілівымі, дзёрзкімі і выхаванымі... Але, самае страшнае, зразумелымі. Ураджаюць і дэталі: настольная лямпка свеціць, сшытак доктара памерам з пачак запалак спісаны дзягнэзімі, наліты катэіль, на вешалцы — парасон... Трэба сказаць, у яшчэ не зусім далёкім 2014 годзе на прэміі «Залатая Маска» спектакль «Забіць Караля» атрымаў узнагароды за найлепшую працу мастака і як найлепшы спектакль у тэатры лялек.

Пскоўскі абласны тэатр лялек прывёз у Віцебск пастаноўку «Скакучае мышаня»

Сцэна са спектакля «Фальшывая нота».

рэжысёра і мастацкага кіраўніка ўстанавы Аляксандра Забалотнага. Легенда паўночнаамерыканскіх індзейцаў распавядае пра незвычайнае мышаня. Героя празвалі «скакучам» з-за таго, што ён вышэй за ўсіх сваіх братаў скакаў у спробе выкараскацца з мышынай масы: не для таго, каб вылучыцца, а каб убачыць свет. Дзякуючы свайму добрану сэрцу, шляхам выпрабаванняў, ён ператварыўся ў вялікага арла — уладара неба.

«Скакучае мышаня» здольна ўразіць гледача любога ўзросту: яркая сцэнаграфія, запамінальныя касцюмы, разнастайная музыка і гукі прыроды перанеслі ў іншы — прыродна-казачны — свет. Така ж эфекту дасягнуў маскоўскі тэатр, які прадставіў паказ «Усе мышы любяць сыр» на матывах казкі Дзюлы Урбана. Аўтар і рэжысёр — Алена Плютава, мастак — лаўрэат «Залатой Маскі» Наталля Мішына. Па сюжэце два маленькія вясёлыя мышаняты пачалі сябраваць, але існуе сур'ёзная перашкода: мышаня Фружы — белага колеру, а Шома — шэрага. Каб дапамагчы сябрам, за справу бярэцца Вялікі Кот-маг. Натуральна, у канцы спектакля ўсім павіна быць зразумела: усё роўна, якога ты колеру, галоўнае, што ўсе мышы любяць сыр. У параўнанні з папярэднім, твор «Усе мышы любяць сыр» больш лёгкі і меней метафарычны. Спрыяюць гэтаму некаторыя папулярныя складнікі, так бы мовіць, масавага прадукту: злабадзённая тэма, яркія, нават дасканалыя касцюмы і абстаноўка ўвогуле, суправаджэнне вясёлымі песнямі, шчаслівы фінал... Сюды ж — бойкі ў слоў-мо, як без іх?

У Коласаўскім тэатры заслужаны калектыву «Тэатр-студыя кінаакцёра» Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» паказаў спектакль «Фальшывая нота». Як заўважаюць самі стваральнікі, пастаноўка па п'есе французскага драматурга, акцёра, рэжысёра Дзідзье Карона ўяўляе сабой псіхалагічную драму з элементамі дэтэктыва, якая нясе ў сабе невырашальныя пытанні маралі, асабістага выбару і адказнасці за свае ўчынкi. Каштоўнасць твора — у паступовым разварочванні сюжэта, аснова якога — супрацьстаянне «ахвяры» і «ката». На гэтым прыкладзе яскрава бачна, якімі няўстойлівымі могуць быць гэтыя паняцці, але глядач, безумоўна, стане на баку толькі аднаго героя. Паставіў спектакль мастацкі кіраўнік Тэатра-студыі кінаакцёра, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь Аляксандр Яфрэмаў. Ён жа аўтар сцэнаграфіі і касцюмаў. У галоўных ролях — лаўрэат спецыяльнай Прэзідэнцкай прэміі дзецям культуры і мастацтва, заслужаны

артыст БССР Уладзімір Мішчанчук, Сяргей Лапаніцын і пераможца тэлевізійнага конкурсу «Таленты краіны» Нікан Мазаль.

Прадставілі на сцэне драматычнага тэатра і варыяцыю п'есы Антона Чэхава «Тры сястры» тэатральнага праекта «ТрыТфармаТ», да таго ж у суправаджэнні малага складу Прэзідэнцкага аркестра Рэспублікі Беларусь. Спектакль рэжысёра Таццяны Самбук быццам і не вельмі адыходзіць ад арыгінальнага сюжэта, але цалкам адрозніваецца ад гісторыі Антона Паўлавіча. На карысць пастаноўцы пайшлі многія прыёмы, у тым ліку адсутнасць фінальнага маналогу. Аднак, натуральна, і гэты твор прымушае зноў вярнуцца да першакрыніцы, якім бы цудоўным і нечаканым ні было новае прачытанне.

P.S. Цудоўная тэма для разважанняў — тэатральная праграма абсалютна любога фестывалю. Аднак іншая нагода — наведванне. Трэба сказаць, колькасць гледачоў у тэатрах, асабліва на дзіцячых пастаноўках, была здавальняючай — у адрозненне ад праекта «Вулічны сінематограф», арганізатары якога спякотнымі вечарамі асноўных дзён «Славянскага базару» імкнуліся сабраць аматараў беларускага кіно на свежым паветры. Здавалася б, і адметную праграму склалі (як для знаўцаў, так і для выпадковых наведвальнікаў, якіх хапала), і глядацкую залу зымправізавалі, і арганізавалі бясплатныя паказы ў зручным месцы (дворык Арт-прасторы)... З іншага боку — прывабіць чалавека фільмам, калі вакол гул музыкі, танцаў, безліч забав, — задача невыканальная, нават калі на экране «Бураціна» ці «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Аднак хочацца звярнуцца да бацькоў, чые дзеці так ці інакш цікавяцца тэатрам і кіно. Ужо звычайная сітуацыя: пакуль маленькія наведвальнікі глядзяць спектакль, мамы засяроджваюцца на экраны сваіх смартфонаў. Часам нават здымаюць тое, што адбываецца на сцэне, запаўняючы эфір у Instagram. З аднаго боку — папулярнызацыя тэатра, з іншага — двайныя стандарты ды адсутнасць пазітыўнага прыкладу для дзіцяці, якога ўвесь час абвінавачваюць у залежнасці ад гаджэтаў. Другі, але болей непрыемны момант, калі стомленыя бацька і маці прыводзяць дзіця на бясплатны паказ, каб і самім адпачыць колькі хвілін, і адцягнуць увагу малага. І калі абедзве мэты выкананы, ужо зацікаўленага гледача адрываюць ад прагляду (гл. першы спектакль у спісе). Абмеркаванні і разважанні тут лішнія.

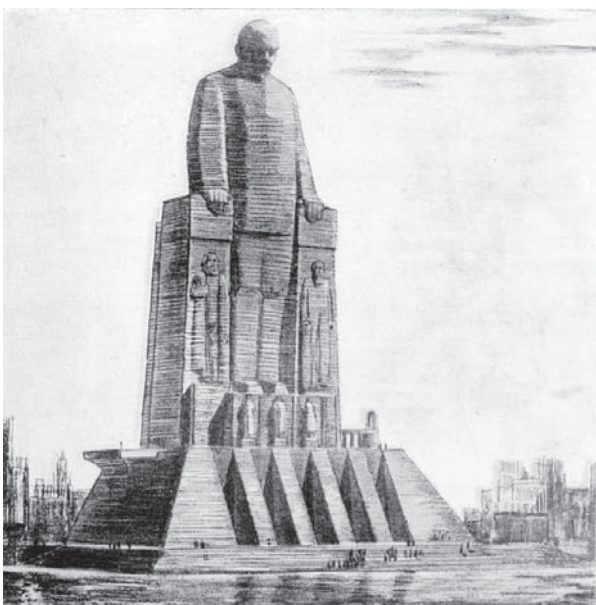
Яўгенія ШЫЦЬКА

Каласальны Ленін

Новаспечаная культурная прастора Арт Фабрыка, якая месціцца ў сталічным будынку знакамітай Фабрыкі-кухні, 14 ліпеня адкрыла свае дзверы для ўсіх жадаючых наведаць «Публічны лекторый». Тым самым доўгатэрмінаваму праекту быў дадзены старт. Цяпер на базе ўстановы плануецца рэгулярна праводзіць лекцыі, запрашаючы спікераў ад свету культуры і мастацтва. Першая сустрэча складалася з дзвюх выступленняў, на адным з якіх гісторык Антон Дзянісаў распавёў аб станаўленні беларускай леныніяны. Уласна, пра гэта вам і раскажам.

Пад словам «ленініяна» звычайна разумеюць усеабдымны мастацкі рух, які ў свой час ахапіў савецкія рэспублікі і быў накіраваны на ўвекавечанне памяці «правадыра сусветнага пралетарыята», «сябра ўсіх дзяцей» і, канешне, «бацькі рэвалюцыі» Уладзіміра Леніна. Кананізацыя фігуры натхняльніка і завадатара Кастрычніцкай рэвалюцыі пачалася адразу пасля яго смерці. Стварэнне скульптурных кампазіцый, жывапісных палотнаў, плакатаў, кінафільмаў, вершаў і кніг аб правадыры, а таксама называнне яго імем геаграфічных і не толькі аб'ектаў — усё гэта стала базісам савецкай дзяржаўнасці.

Само сабой, з'ява ахапіла і Беларускую ССР. Вынікі можам сёння назіраць на вуліцах нашых гарадоў і меншых населеных пунктаў паўсюдна. У адным толькі Мінску знаходзіцца каля дваццаці помнікаў Леніну, а колькі ва ўсёй Беларусі тапонімаў, утвораных ад гэтага імені, — не палічыць. Кандыдат гістарычных навук, даследчык Антон Дзянісаў у сваёй лекцыі больш сканцэнтраваны на асаблівасцях менавіта скульптурных выяў рэвалюцыянера. Шмат увагі спікер надаў тэме фарміравання выяўленчага канона і распавёў гісторыю асобных ленынінскіх помнікаў на тэрыторыі нашай краіны.

Іосіф Лангбард. Эскіз маяка ў Ленінградскім гандлёвым порце (1930—1931).

Між іншым, існуе даволі распаўсюджанае меркаванне, нібыта скульптурная леныніяна бярэ свой пачатак у Беларусі. Кажуць, што першая статуя з'явілася менавіта тут ды яшчэ і пры жыцці прататыпа! У 1922 годзе ў мястэчку Краснаполле, згодна з легендай, усталявалі першага на ўвесь Савецкі Саюз скульптурнага Леніна. Ён быў выкананы з дрэва і займаў пляцоўку ўнутры мясцовага Дома культуры. На жаль, фігура, як і дакладнае фатаграфічнае сведчанне, не захавалася. Як бы там ні было, у гэтай справе

Анатоль Тычына «Бібліятэка імя У. І. Леніна» (1940).

Беларусь відавочна не адставала ад сваіх суседзяў па вялікай дзяржаве.

Пасля смерці Уладзіміра Ульянава ўвесь Саюз захліснула хваля мастацкіх твораў, прысвечаных бацьку рэвалюцыі. Паколькі ў тых часы ў прасунутым мастацкім асяроддзі панавалі авангард, многія з іх адрозніваліся асаблівай экстравагантнасцю. Некаторыя ж сёння падаюцца выключна дзіўнымі проста з прычыны іх нестандартнасці. Гэта тычыцца, напрыклад, і бюста «Ленін на мітынг» 1924 года скульптара Георгія Лаўрова. Работа служыць добрай ілюстрацыяй таго, як мастакі спрабавалі намацаць межы дапушчальнага. Сёння гэты шчыры твор нагадвае хутчэй прадукт іранічнага сац-арту.

У прынцыпе, адразу пасля смерці палітыка і паўсталі пытанні, па-першае, цэнтралізацыі вытворчасці Ленінаў і, па-другое, зацвярджэння асаблівых правіл арганізацыі гэтай вытворчасці. У 1925 годзе ў пошуках адказу на іх Цэнтральным выканаўчым камітэтам БССР услед за ЦВК усяго СССР засноўваецца камісія па ўвекавечанні памяці Уладзіміра Ільіча Леніна. У яе абавязкі ўваходзіць правядзенне конкурсаў на стварэнне скульптурных (і не толькі) выяў рэвалюцыянера лідара. У тым жа 1925 годзе пераможца такога конкурсу Аляксандр Грубэ ставіць першага Леніна ў Мінску.

На той момант канон, вядома, яшчэ не сфарміраваны. Пошукі будуць працягвацца аж да сярэдзіны 1930-х, да той пары, пакуль канчаткова не сфармулююць канцэпцыю сацыялістычнага рэалізму, адзінага правільнага мастацкага метаду. Ад гэтага пункту фактычна і пачнецца адлік усяго савецкага манументальнага мастацтва. Скульптурны вобраз Леніна ў агульных рысах будзе вынайздзены і замацаваны. Але гэта толькі сярэдзіна 1930-х. Да іх надыходу прыхільнікаў правадыра чакае дзесяцігоддзе неверагоднага хаоса і бясконцага эксперыментатарства. Актыўнымі пошукамі, натуральна, займаліся і ў Беларусі.

Прыкладна ў 1930—1931 гадах будучым заслужаным дзеячам мастацтваў БССР Іосіфам Лангбардам для Ленінградскага гандлёвага порта ствараецца цікавы праект маяка. Але гэта быў не проста маяк... Гэта была статуя, ды нават калос! Калос, які планавалі паставіць ледзь не на рассоўнай дамбе! Грандыёзная скульптура Леніна была 120 метраў вышыняй. Для параўнання: вядомая Статуя Свабоды паблізу Нью-Ёрка разам

з пастаментам складае толькі 93 метры, а кампазіцыя «Радзіма-маці кіліча» ў Валгаградзе — 85. Новы маяк стаў бы найвышэйшай статуяй у свеце.

Аднак цікавасць уяўляе іншае. Паглядзіце, як дзіўна выглядае сама скульптура! Каласальны Ленін грозна глядзіць на людзей зверху, абапіраючыся амаль што на галовы сваіх ідэалагічных папярэднікаў — Карла Маркса і Фрыдрыху Энгельса (праект не рэалізаваны). Вобраз цалкам адцягнены, ён не заснаваны на фотаздымку або хроніцы, не фіксуецца жывапісцамі. Гэта важна, бо пазней стала прынята выяўляць Леніна паводле пэўных візуальных сведчанняў, і фантазёрства тут не падтрымлівалася. Акрамя таго, стылістыка, у якой выкананы эскіз, падкрэслена экзатычная і відавочна адсылае да старажытнаегіпецкай спадчыны. Успомніце, напрыклад, вуглаватыя абрысы Вялікага сфінкса.

Ходзяць чуткі, быццам той жа самы Лангбард курыраваў будаўніцтва Першай Усебеларускай сельскагаспадарчай і прамысловай выстаўкі ў Мінску ў 1929—1930-х гадах, але гэта не пацверджаная інфармацыя. Ва ўсякім разе на мерапрыемстве, што праходзіла на тэрыторыі, абмежаванай сучаснымі вуліцамі Талбухіна — Кнорына — Кедышкі, наведвальнікаў сустракаў дзядуля Ленін. Уладзімір Ільіч, зроблены Аляксандрам Грубэ, узмахваў кулаком над галавою, як бы разразаючы паветра перад палымнай прамовай. Уся яго поза была перакручана і зафіксавана ў вельмі дзіўнай напружанай паставе.

Час ішоў, гайкі закручваліся і паступова ад эксперыменту давялося адмовіцца канчаткова. У новай дзяржаве вальнадумныя дзеянні караліся жорстка і бязлітасна. Тым больш Ленін у 30-я гады ператварыўся ў сапраўднага святога, без перабольшанняў. У гэты час увайшлі ў моду тыпавыя (то-бок тыражумія) скульптуры, якія распаўсюдзіліся па ўсім Савецкім Саюзе. «Ленін, які заклікае», «Ленін, які паказвае», «Юны Ленін» — варыянты, што здабылі асаблівую славу. Хапае падобных сюжэтаў і на тэрыторыі нашай краіны.

Цікавая гісторыя звязана з іншым тыпавым помнікам. Уявіце сабе карціну:

Ленін і Сталін мірна размаўляюць, седзячы на лаўцы перад уваходам у будынак бібліятэкі. Менавіта такая скульптура калісьці ўпрыгожвала ўваход у храм ведаў (стары будынак мінскай Ленінкі). Існуе цэлы корпус гарадскіх легенд, аб'яднаны агульнай тэмай — «правадыры на лаўцы». Найбольш часта паўтараецца гісторыя аб раптоўным знікненні аднаго з суразмоўцаў. Пасля развянчання культуры асобы выявы Сталіна пачалі знікаць. У тым ліку і з парных помнікаў, пакідаючы пасля сябе асобныя, прабачце, шматкі.

І вось, у канцы 1920-х — першай палове 1930-х гадоў у Беларусі задумваюцца аб адкрыцці галоўнага ў рэспубліцы ленынскага помніка. Доўгі час вызначаецца месца для будучага пастамента, але ў 1929 годзе ўсё той жа Іосіф Лангбард з фенаменальным праектам перамагае ў конкурсе на архітэктурнае рашэнне Дома ўрада. Гэтая падзея кардынальным чынам уплывае на сітуацыю. Бронзавы рэвалюцыянер становіцца сэнсавай кульмінацыяй праекта Лангбарда. Абвясцілі дадатковы конкурс. За права адліць куміра змагаліся вядучыя скульптуры: Аляксандр Грубэ, Абрам Бразер, Мацвей Манізер і многія іншыя.

Як вядома, перамог у выніку Манізер. Яго работа перажыла шмат

Паіштоўка сярэдзіны 1980-х.

перапрацовак і дапаўненняў, аднак канцэптуальна захавала сваё першаснае аблічча. За пластычную аснову было ўзята выступленне Леніна ў Маскве ў 1920 годзе перад часцямі Чырвонай Арміі, якія адпраўляюцца на польскі фронт. Гэты ж самы момант увасобіў у сваім палатне і жывапісец Ісаак Бродскі. На карціне ніжняя частка цела Уладзіміра Ільіча перакрыта драўлянай трыбунай. Першапачатковы, конкурсны варыянт Манізера таксама як бы вылазіў са скрыні, але пазней фігура была дапрацавана і зрабілася больш вытанчанай.

У 1933 годзе адбылося ўрачыстае адкрыццё новага помніка. Творчы дуэт Манізера і Лангбарда аказаўся вельмі плённым і пазней стварыў яшчэ некалькі заўважных манументальных кампазіцый у іншых гарадах. Пасля выпрабаванняў вайны і акупацыі (пасля руйнавання, ў рэшце рэшт) у 1945-м скульптура Леніна перад Домам урада была адноўлена, і гэта далёка не фінальная кропка ў гісторыі беларускай леныніяны...

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Вялікае кінаспяборніцтва

У суботу, 17 ліпеня, адбылася цырымонія закрыцця 74-га Канскага кінафестывалю — самага прэстыжнага і значнага ў свеце. Мерапрыемства, адкладзенае ў сувязі з пандэміяй каранавіруса на цэлы год, працягвалася амаль два тыдні, уключала 52 кінакарціны (толькі афіцыйная праграма), з якіх 24 творы спаборнічалі ў асноўным конкурсе. Нягледзячы на ўведзеныя абмежавальныя меры, усё праходзіла ў жывым фармаце — з кіназаламі, чырвонай дарожкай і прэс-канферэнцыямі.

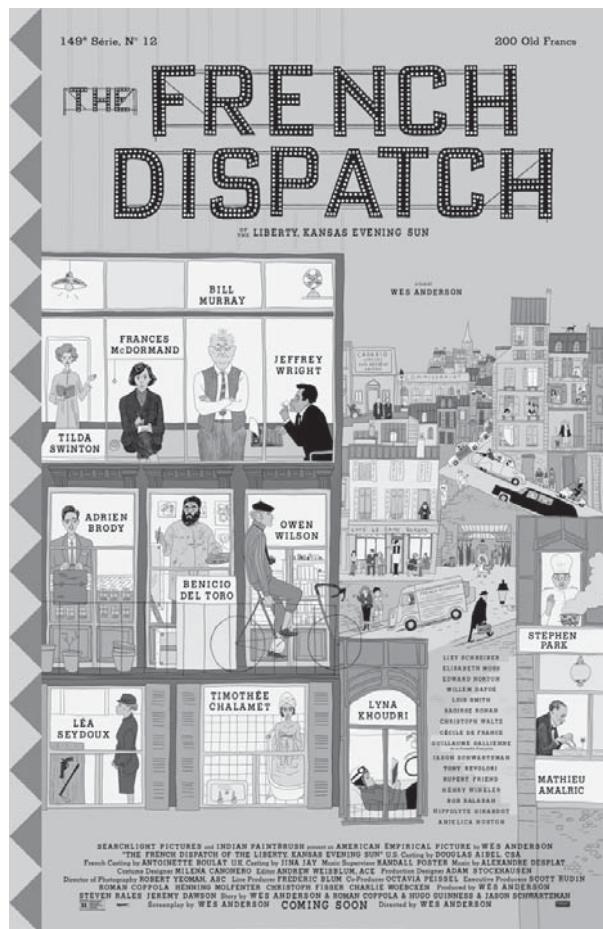
Каны, якіх не было

Папярэдні фестываль паўнаватрасна так і не адбыўся. Яшчэ на пачатку 2020 года арганізатары заявілі, што ён будзе перанесены з традыцыйнага мая на нетрадыцыйнае «кудысьці пазней». Аднак па выніках кавіднага паўгоддзя стала зразумела, што аб правядзенні вочнага сходу можна ўвогуле забыць. Карацей кажучы, з усіх падзей 73-х Кан самай значнай стала анлайн-абвяшчэнне спіса ўдзельнікаў афіцыйнай праграмы. Гэтым у прынцыпе і скончыўся галоўны міжнародны фестываль версіі 2020.

Тут важна зрабіць агаворку. Фестывалі такога высокага ўзроўню патрабуюць ад сваіх удзельнікаў чыстай пракатнай гісторыі. Хочаш пальмавую галіну? Зрабі ласку, на пэўны час прытрымай свой фільм ад глядачоў. Паказ у знакамітым Палацы фестывалю павінен быць прэм'ерным. Як вы можаце здагадацца, добрая частка з мінулагадніх намінантаў сёлетняй імпрэзы так і не дачакалася. Тыя фільмы, стваральнікі і прадзюсары якіх вырашылі не прастойваць, выходзілі ў пракат з пазнакай «Канскі кінафестываль. Адбор 2020», але права змагацца за ўзнагароды яны пры гэтым пазбаўляліся.

Сярод апошніх, напрыклад, апынулася і дацкая карціна «Яшчэ па адной» (дакладней — «Запой») — асенне-зімні хіт беларускага кінапраката, лаўрэат прэміі Оскар у намінацыі «Найлепшы міжнародны фільм», які не сыходзіў з вялікіх экрану на працягу некалькіх месяцаў рэпертуарнай засухі. Былі і тыя, аднак, хто вырашыў фестываль не прапусьціць і, каб пазмагацца за легендарную галіну, раней часу ў пракат не выходзіць. Гэта ў тым ліку і адзін з самых заўважных намінантаў актуальнай праграмы — рэжысёр Уэс Андэрсан з фільмам «Французскі веснік», у якім задзейнічаны паспраўднаму зоркавы склад.

Карацей, сёлетняя праграма часткова складалася з фільмаў мінулага года, тых, вядома, стваральнікам якіх хапіла смеласці і сродкаў. Такіх, праўда, знайшлося зусім няшмат, мяркуючы па канчатковым спісе намінантаў. Тым не менш, фестываль 74-га сезона — падзея па ўсіх параметрах незвычайная. Хутчэй за ўсё, ён увойдзе ў гісторыю як прэцэдэнт найцікавейшага кінаспяборніцтва, што трымае інтрыгу да апошняй хвіліны. Вялікіх імёнаў і ў асноўным конкурсе, і ў секцыі «Асаблівы погляд» — процьма, канкурэнцыя неверагодная...

Афіша фільма «Французскі веснік» (маст., рэж. Уэс Андэрсан).

І вось у гэтых складаных умовах перамагае — уявіце сабе! — другая стужка маладой французскай рэжысёркі Джуліі Дзюкарно з самым экстрэмагантным сярод усіх сюжэтам...

Залатое вока

Даруйце за амаль серыяльны «кліфхэнгер», але спачатку разбярэм іншае. Як вядома, на галоўныя ўзнагароды Канскага кінафестывалю могуць прэтэндаваць толькі ўдзельнікі так званых асноўнага конкурсу. Тры найбольш значныя прызы (Залатая пальмавая галіна, Гран-пры і Прыз журы) размяркоўваюцца менавіта паміж фільмамі дадзенай катэгорыі. У межах асноўнага конкурсу таксама вырашаецца, каму прысудзіць галоўны прафесійны ўзнагароды (Найлепшы рэжысёр, Найлепшы сцэнарыст, Найлепшы актёр і Найлепшая актрыса). Тым не менш, у Канах праходзяць і іншыя кінаспяборніцтвы.

Афіша фільма «Бабін Яр. Кантэкст» (дак., рэж. Сяргей Лазніца)

На самай справе, іх вельмі шмат: ад конкурсу студэнцкіх фільмаў «Сінефондасьён» да спец-праграмы «Двухтыднёвіка рэжысёраў». І хто толькі не засноўваў тут свае прэміі, якіх толькі няма прызоў: ад узнагароды экумянічнага (хрысціянскага) журы, якая з'яўляецца традыцыйнай для многіх кінафестывалю, да прэміі «Міжнароднага тыдня крытыкі». Якраз у адной з такіх паралельных секцый сёлета і быў прадстаўлены мантажны фільм «Бабін Яр. Кантэкст» зусім не чужога для Беларусі аўтара Сяргея Лазніцы. Больш за тое, карціна, узяўшы «Залатое вока», адзначылася як лепшая дакументалістыка фестывалю.

Нагадаем, Сяргей Лазніца нарадзіўся ў 1964 годзе ў Баранавічах і першыя гады жыцця правёў у Беларусі. Сярэдняю школу, аднак, будучы рэжысёр канчаў ужо ўкраінскую. Лазніца — усходнеславянскі феномен, рэжысёр-касмапаліт, які жыве фактычна на некалькі краін, — і дагэтуль браў канскія ўзнагароды (у 2001, 2012 і 2018 гадах), прычым розных секцый. На 65-м Канскім кінафестывалі 2012 года іграў фільм «У тумане» па апавесці Васіля Быкава, зняты з удзелам кінастудыі «Беларусьфільм», быў узнагароджаны спецыяльным прызам ФІПРЭСІ (Міжнароднай федэрацыі кінапрэсы). Высокая, між іншым, адзнака.

Гэтым разам рэжысёр вяртаецца да ўлюбёнай ім тэхнікі мантажнага кіно, злучаючы ў адмысловым парадку фрагменты кінахронікі, прывечанай трагедыі ў Бабіным Яры. Мяркуючы па нааўных у сёйме матэрыялах, нас зноў чакае метадычны назіральніцкі фільм з няспешным асацыятыўным мантажом, які абавязкова ўзніме неадназначныя і для многіх непрыемныя пытанні. Сяргей Лазніца робіць нам вялікую паслугу, бо на працягу двух дзесяцігоддзяў амаль што аднаасобна кінемаграфічнымі сродкамі асэнсоўвае калектыўныя траўмы ўсяго рэгіёна, за што яму нізкі паклон.

Пальмавая галіна

Асноўная ж інтрыга, зразумела, развярнулася вакол галоўнай узнагароды. Як згадвалася вышэй, за яе

спрачаліся 24 стужкі найбольш аўтарытэтных аўтараў сучаснасці. Сярод іх былі такія заслужаныя мэтры, як французы Леас Каракс («Анэт»), Франсуа Азон («Усё прайшло добра») і Жак Адзіяр («Парыж, 13-ы раён»), а таксама нідэрландзец Пол Вярховен («Спакушэнне»), венгерка Ільдэка Эн'еды («Дзённік маёй жонкі»), расіянін Кірыл Сярэбранікаў («Пятровы ў грыпе»), амерыканец Уэс Андэрсан («Французскі веснік»), таец Апічатпонг Вірасетакул («Памяць») ды іранец Асгар Фархадзі («Герой»).

Пералічаныя рэжысёры ў мінулым неаднаразова заяўлялі аб сабе на буйных кінафестывалю (у тым ліку ў Канах), маюць у скарбонцы не адну прэстыжную ўзнагароду і ўсе разам складаюць сучасны пантэон кінабагоў. Але і гэта яшчэ не ўсё. Акрамя сталых аўтараў, за чымі плячамі ад некалькіх да дзясяткаў паспяховай праектаў, у конкурсе бралі ўдзел маладыя і амбіцыйныя творцы, якія паспелі ўжо выстраліць і здабыць сабе славу. Гэта, скажам, ізраільцянін Надаў Лапід («Калена Ахед»), чые эфектныя «Сінонімы» тры гады таму «рвалі» экраны ўсяго свету, і аўстраліец Джасцін Курзель («Нітрам»), які ў 2015 годзе зняў стильную і дарагую экранізацыю «Макбета».

Іншымі словамі, барацьба мелася быць гарачай і з нечаканымі сюжэтнымі паваротамі. У прынцыпе так і атрымалася. Няхай некаторыя з жывых класікаў гэтым разам відавочна падвялі, таталізатары і прагназісты ўвесь час вагаліся ад аднаго фільма да іншага, спрабуючы варажыць па глядацкай рэакцыі. Але канцэнтрацыя добрых і амаль геніяльных твораў на кубічны метр, як вы можаце зразумець, ашаламляльная. Адзін толькі фільм адкрыцця чаго каштуе! Мюзікл «Анэт», бадай, самага загадкавага французскага рэжысёра Леаса Каракса, які апошні раз выпускаўся няпоўных дзесяць гадоў таму, адразу сарваў усім галаву сваім, мякка кажучы, нетрывіяльным падыходам.

Звычайна фільм адкрыцця — гэта слабая пазіцыя на фестывалю, ён павінен адпавядаць характарыстыцы «проста добрае кіно». Часцей за ўсё на гэтую ролю выбіраюць творы рэжысёра з больш-менш вядомым імем або дэбютанта, які падае надзеі (не больш за тое). Сёлетні ж фестываль адкрывала ледзь не самая чаканая стужка ва ўсёй праграме. Дарэчы, аўтараў не абдзялілі, Леасу Караксу дастаўся прыз у намінацыі «Найлепшая рэжысёрская работа». Аднак галоўная ўзнагарода ўсё ж адышла фільму «Тытан» маладой Джуліі Дзюкарно. На яго перамогу мала хто спадзяваўся, але, хутчэй, з-за асаблівай эксцэнтрычнасці.

Афіша фільма «Тытан» (маст., рэж. Джулія Дзюкарно)

Лаўрэат быў названы ў самым пачатку матэрыялу наўмысна, бо гэтак жа амерыканскі рэжысёр Спайк Лі, старшыня сёлетняга журы, выпадкова агаварыўся яшчэ на пачатку цырымоніі і загадзя раскрыў пераможца. «Тытан» — усёго толькі другая поўнаметражная карціна французскай рэжысёркі. Сюжэт яе круціцца вакол сексуальнай дэвіяцыі галоўнай герані. Яна адчувае цягу да аўтамабіляў, уступае з імі ў палавыя зносіны і, больш за тое, у выніку зацяжарвае неверагоднымі істотамі. Сведкі ўсё як адзін заяўляюць: стужка наследуе творчасці непраўдзідзенага класіка боды-хорараў Дэвіда Кронянберга.

Што ж, гэта, напэўна, самая непрадказальная развязка з усіх магчымых!

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Простыя рэчы

«Які характар, такі і лёс...»

Для гераіні нашай гутаркі, паэтэсы і літаратуразнаўцы Таццяны **БАРЫСЮК**, прыгажосць — сямейная гісторыя. Як яна прызналася, у сям'і быў культ прыгажосці і розуму. Таццяна ганарыцца тым, што яе бацькі былі прывабнымі, а дзед Пётр Цярэнцьевіч Барысюк, які эміграваў у ЗША, у Чыкага, удзельнічаў у конкурсе прыгажосці і заняў адно з прызавых месцаў. Каб добра арыентавацца ў індустрыі прыгажосці, Таццяна вучылася на курсах кінафотамадэляў і фотамастакоў, а каб мець магчымасць апрануць тое, што хочацца — незалежна ад таго, ці ёсць у краме патрэбны памер упадабанага фасону, — скончыла і курсы кройкі і шыцця. Як пекната ўплывае на нашы пачуцці — пра гэта пагутарыла з Таццянай карэспандэнт «ЛіМ».

Фота аўтара.

танні. Я ўсё адказала на добрую адзнаку. Нават і цяпер добра памятаю прадмет...

— Ці засталіся тыя максімалісцкія памкненні цяпер, калі час маладосці сышоў?

— Так, але ж я сачу за сваёй знешнасцю, каб затрымаць маладосць, вымяраю свой біялагічны ўзрост — за апошнія шэсць гадоў, дарэчы, ён вагаўся ад 15 да 34 гадоў. Гэта робіцца пры дапамозе спецыяльных вагаў — электронныя прыстасаванні счытваюць, ці распрацаваны ў цябе цягліцы: ці робіш фізкультуру, якія паказчыкі кальцыю і наяўнасці вады ў арганізме. Потым даныя апрацоўваюцца і, як на камп'ютары, выдаецца вынік.

— І ты сапраўды займаешся фізкультурай?..

— Так, штодзень. Раней зарадку рабіла толькі калі ўспамінала, час ад часу хадзіла на заняткі аэробікай. А пасля таго як нарадзіліся дзеці, трэба было вяртацца ў сваю форму. І вырашыла, што больш надзейна займацца менш, але рэгулярна: апошнія пяць гадоў на фізкультуру сыходзіць усяго 5—10 хвілін.

— Гэта праўда, што заняткі фізкультурай дадаюць добрага настрою?

— Так, у крыві вызваляюцца эндарфіны, яны ўплываюць на тое, што настрой

выраўноўваецца. Таму фізкультура — не заменны сродак ад усялякіх дэпрэсій. Цяпер у нас ёсць пацучыха Рэксі. Ноччу яна ў клетцы — доміку з колам — і яна ўсю ноч бегае па тым коле, быццам успамінае пра тое, што павінна быць стройнай. Атрымліваецца, што нават пацукі разумеюць: жыццё — гэта рух. Людзям тым больш гэта патрэбна...

— Як чалавек, які прайшоў праз псіхалагічна складаныя сітуацыі, раскажы, ці можна з іх выйсці, калі засяродзіцца на любові да сябе і прыгажосці?

— У сапраўднасці, нядаўна цэлы год давялося пахадзіць па судах, бо афармляла развод з мужам. Было настолькі складана, што лавіла сябе на думцы: унутры я быццам памерла. Натуральна, шукала, як выратавацца. Бацькоў маіх на той момант ужо не было — маральнай падтрымкі не мела. Інтуітыўна дайшла да думкі, што трэба знайсці апору ўнутры сябе — толькі так змогу справіцца з сітуацыяй. А іншага выйсця і не было: ад мяне залежаць двое дзяцей, я мушу быць жывой і здаровай, дый яшчэ і працаваць, і працаваць напоўніцу, бо ніякай зніжкі ў нашым інстытуце не зробіць: існуюць нарматывы і трэба іх выконваць... А каб знайсці апору ў сабе, трэба пачувацца жывой, адчуваць сябе жанчынай. На працу прыходзіць прыгожай, бадзёрай, працаздольнай — гэта выцягвала...

— Многім дапамагае паход па крамах...

— У мяне на гэта не было часу. Дый увогуле, лічу, што шопатэрапія — гэта як залежнасць, і не хачу ў яе ўпадаць. Тобок, можна сабе дазволіць нешта купіць, але толькі калі дакладна ведаеш, што будзеш насіць гэта часта і калі яно сапраўды цябе ўпрыгожыць. Паколькі з васьмага класа я захавала сваю фігуру нязменнай, то засталася і шмат рэчаў, якіх мне хопіць яшчэ на доўга. Таму люблю адкапаць у шафе што-небудзь старое і апрануць як новае...

— А як у цябе з такой занятасцю атрымліваецца сачыць за навінкамі

моды, дый яшчэ прыдумляць новыя мадэлі, якія ты шыеш для сябе сама?

— Па спецыфіцы маёй працы мушу заўжды быць у курсе адкрыццяў і новых даследаванняў у галіне філасофіі, псіхалогіі і літаратуразнаўства. Таму рэгулярна наведваю залу новых паступленняў у Нацыянальнай бібліятэцы. Праглядаю там і модныя жаночыя часопісы. Часта атрымліваецца, што ўжо нешта моднае маю — альбо патрэбнага фасону, альбо колеру, які цяпер самы папулярны — тут і прыдумляць нічога не трэба.

— Што ты лічыш у жанчыне павінна быць абавязкова, нягледзячы на прыродныя даныя?

— Найперш, імкненне да самаўдасканалення — як знешняга, так і ўнутранага. Жаданне развіваць свой унутраны свет. Знайсці тое, што ёй цікава і развівацца ў гэтым напрамку. Па-другое, жанчына ўсё ж мусіць быць прыгожай, каб было прыемна не толькі паразмаўляць з ёю, але і паглядзець на яе.

— Але ж тут існуе небяспечны момант: няхай, мужчыну прыцягвае прыгажосць жанчыны, але калі ён звыкае да прыгажосці і ўспрымае яе як належнае, можа атрымацца трагедыя: расстанне, расчараванне і іншае...

— Сапраўды. Гэта складаны аспект ва ўзаемаадносінах. Жанчыны тут кансерватыўныя: калі яны бачаць прыгажосць мужчыны адразу, то бачаць яе і потым усё жыццё. Мужчыны ж прызвычываюцца да жаночай прыгажосці, тым самым абсяцэнняюць і яе, і саму жанчыну — яна становіцца нецікавай, і тады многія пачынаюць пошукі ідэалу... Гэта іх прага да разнастайнасці, якую яны тлумачаць прыродай паліяўнічага. Але, мне падаецца, тут момант бездухоўнасці, бо ёсць прыклады ідэальнага кахання: аднаго і на ўсё жыццё. Калі на свядомым узроўні мужчына фарміруе культуру адносінаў да жанчыны ў побыце, калі цікавацца да жанчыны базуецца на характары, на імкненні да вернасці гэтага не адбудзецца, бо які характар, такі і лёс...

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

зваротная сувязь

Лета дыхае навалініцамі

У «Літаратурнай анталогіі» канала «Культура» Беларускага радыё з п'ятніцы да пятніцы агучаецца раман Івана Мележа «Подых навалініцы». У «Радыёбібліятэцы» слухайце старонкі твора Уладзіміра Багамолава «У жніўні 44-га». Апавяданні Івана Чыгрынава «На пыльнай дарозе» і Агаты Крысці «Загадка Маркет Бэйсінг» чакаюць слухачоў у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных.

У праграме «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю выйдучь радыёспектаклі «Выбачайце, калі ласка» па аднайменнай п'есе Андрэя Макаёнка (да 115-годдзя з дня нараджэння народнай артысткі Беларусі Марыі Бялінскай) і «Гарачае лета» паводле Сяргея Грахоўскага.

Па выхадных гучыць таксама «Дзіцячы радыётэатр». Гэтым разам яго прыхільнікі пачуюць пастаноўку «Прыгоды Чыпаліна»

паводле Джані Радары. Чытанні для маленкіх ладзяцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя», штовечар у 21.00 гучыць «Вячэрняя казка».

Для аматараў паэзіі па выхадных выходзіць праграма «Прачулым радком», якая гэтым разам прапануе вершы Юрася Свіркі. Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці».

Госць эфіру радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы», што гучыць у нядзелю і сераду, — доктар культуралогіі, прафесар Аляксандр Смолік.

Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

24 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Анатоля Астрэйкі (Акіма Пятровіча; 1911—1978), паэта, перакладчыка.

24 ліпеня — 95 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Пятрова (1926—2004), графіка.

24 ліпеня — 95 гадоў з дня нараджэння Вольгі Церашчатавай (1926—1992), мастацтвазнаўца.

25 ліпеня 85-годдзе адзначае Анатоль Рыбчынскі, графік, жывапісец.

25 ліпеня 75-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Каралькоў, графік.

26 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Варавы (1896—1929), празаіка.

26 ліпеня — 70 гадоў з дня нараджэння Валерыя Лябедкі (1951—2016), жывапісца, графіка, педагога.

27 ліпеня 80-годдзе адзначае Аліна Легастаева, паэтэса, член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

27 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Язэпа Горыда

(1896—1939), графіка, жывапісца.

27 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Льва Крамарэўскага (1896—1976), беларускага і расійскага балетмайстра, педагога.

27 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Юзэфа Мацкевіч (1911—2003), мовазнаўцы, заслужанага дзеяча навукі БССР.

27 ліпеня 70-гадовы юбілей святкуе Таццяна Дасаева, літаратуразнаўца, крытык.

28 ліпеня — 135 гадоў з дня нараджэння Рычарда Мянціцкага (1886—1956), гісторыка-архіваста, крыніцазнаўца.

28 ліпеня 75 гадоў спаўняецца Надзеі Юўчанцы, музыказнаўцы.

29 ліпеня 70-годдзе адзначае Яўген Гарадніцкі, літаратуразнавец, крытык, паэт, член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

30 ліпеня — 150 гадоў з дня нараджэння Віктара Чавусава (1871—1920), грамадскага дзеяча, журналіста.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друку
22.07.2021 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 670

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 1780

Д 12 345 6789 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукпісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.